

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın Hayatı, Kişiliği ve Eserleri¹

Life, Personality and Works Of Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay

İsmail Hakkı CİVELEKLER*, Selahattin ÖNDER*

Özet

Tıp doktoru, devlet adamı, akademisyen ve siyasetçi gibi birçok alanda kimliği olan Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay 1900 yılında Eskişehir’de doğdu. İlköğrenimini doğduğu şehir olan Eskişehir’de tamamlamıştır. Gelecekteki başarılarını haber verir nitelikte henüz 10 yaşında iken teksirle gazete çıkarma cesaretini göstermiştir. Eğitimine İstanbul’da devam eden Fahrettin Kerim, tıp fakültesini bitirdikten sonra Almanya ve Viyana’da nöroloji ve psikiyatri alanında ilim tahsil etmiştir. Türkiye’ye dönüşünden sonra hızlı bir şekilde profesör ve ordinaryüs profesör unvanlarını almıştır. Akademik hayattaki başarısının ardından siyaseti tercih etmiş, 8 yıl süreyle İstanbul’un hem Valilik hem de Belediye Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. 1950 yılında iktidarın değişmesine rağmen görevine devam etmesi onun her devrin adamı özelliğini göstermektedir. Sayısız kuruluşta kurucu, başkan, üye gibi hizmetlerde görev alan Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay, sosyal hayatı zengin bir kişiliktir. Tıp, siyaset vb. alanlarda 200’e yakın yerli-yabancı eserler vermiştir. Fahrettin Kerim Gökay Osmanlı Devleti’nin son zamanlarını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarını görme fırsatı yakalamış, ancak çok istediği halde 2000’li yıllara erişmeden 1987 yılında yaşamını yitirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fahrettin Kerim Gökay, Hayatı, Kişiliği, Eserleri

Abstract

Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay with identity in many fields as medical doctor, statesman, academician and politician was born in Eskişehir in 1900. He completed his primary education in Eskişehir, the city where he was born. He had the courage to publish a newspaper when he was only 10 years old. Fahrettin Kerim of he continued his education in Istanbul, he studied science in neurology and psychiatry in Germany and Vienna after graduating from medical school. He quickly assumed the titles of Professor and ordinary professor After his return to Turkey. He preferred politics after his success in academic life, he held the positions of Governor and Mayor of Istanbul for 8 years. The fact that he continues to serve Despite the change of government in 1950, his shows as characteristics man of every era. Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay Ord, who has taken charge in services such as founder, president, and member in numerous organizations, his social life is a rich personality. He has yielded nearly 200 domestic and foreign artifacts medicine, politics etc. in the fields. Fahrettin Kerim Gökay had the opportunity to see the last times of the Ottoman Empire and the first years of the Republic of Turkey, but he died in 1987 before he could reach the 2000s even though he wanted

Keywords: Fahrettin Kerim Gökay, Life, Personality, Works

¹ Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğr. Üyesi Selahattin Önder danışmanlığında 2011 yılında tamamlanan aynı adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Tarih boyunca başarıları ile yaşadıkları çağa ve coğrafyaya iz bırakan hatta imzalarını atan bazı isimler olmuştur. Bu insanların bazıları belli alanlarda temerküz ederken, bazıları da çok yönlü bir üretim göstermiştir. Fahrettin Kerim Gökay da bu şanslı kişiler arasındadır. Fahrettin Kerim Gökay Eskişehir’de doğmuş Kırım tatarı göçmen bir ailenin üyesi olup, ilim adamı, siyasetçi ve aktif bir vatandaştır. Türkiye’de nöroloji ve psikiyatrinin gelişmesine büyük katkısı olan Fahrettin Kerim Gökay, ordinaryüs profesörlüğe kadar yükselen akademik hayatından sonra siyasete ilgi duymuş, öğrencilik yıllarından itibaren de ülkemizde sivil toplumun gelişmesine son nefesine kadar katkıda bulunmuştur.

Ülkemizin nadide şahsiyetlerinden biri olan Fahrettin Kerim Gökay, tarihte başarıları ile yerini almıştır. Ancak ne yazık ki kendisi ile ilgili tüm bilgilerin yer aldığı bir kaynak bulunmamaktadır.

Fahrettin Kerim Gökay ile ilgili araştırma sırasında az sayıda kitap kaynağına ulaşılabilmektedir. Bunlardan ilki İstanbul’da Lions Kulübü ziyaretinde edinilen Suat Ballar’ın kitabı Anılarla Belgelerle Türk Lions’u ve Lion’lardır. Bu kitap Fahrettin Kerim Gökay’ın kişiliği ve Lionizm ile ilgili çalışmaları açısından önemli bir bilgi kaynağı olmuştur.

23 İstanbul Valisi’nin hayatına ve hizmet dönemleri ile ilgili kısa bilgilere yer veren “İstanbul Valileri” kitabında yer alan yazar Nazım Şentürk’ün röportajlarından da anlaşılacağı üzere “Mini Mini Valimiz” olarak bilinen Fahrettin Kerim Gökay tüm valiler içinden en renklisi olarak tanımlanmaktadır.

Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı ortak yayını olan “Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi”nde de Fahrettin Kerim Gökay’ın hayatı ve yapmış olduğu çalışmalara ilişkin bilgilerin yer aldığı bir bölüm açılmıştır.

Diğer kaynaklardan farklı olarak “Eskişehir zaman, mekân, insan” kitabında yer alan Fahrettin Kerim Gökay ile ilgili bölümde doğumundan akademik hayatına kadar olan süreç hakkında daha detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu kitap, Eskişehir Ticaret Odası Dergisi’nde (ETO) 2004–2008 yılları arasında yayınlanan yazılardan derlenmiştir.

Ulusal gazetelerde çıkan çok sayıda gazete haberi Fahrettin Kerim Gökay’ın tüm hayatı ile ilgili ipuçları vermesi açısından önemli olduğu gerekçesi ile incelenmiştir.

Bu kaynakların yanı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisi, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Yeşilay arşivlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca Fahrettin Kerim Gökay’ın halen yaşamakta olan ve Fahrettin Kerim Gökay Vakfı’nın Başkanlığı’nı

yürüten kardeşi Prof. Dr. Hüsamettin Gökay ile röportaj gerçekleştirilerek önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Selahattin Kaptanağası tarafından hazırlanan “70. Yılında Yeşilay’ın Tarihçesi” adlı kitap 1990 yılında çıkarılmış olup, Yeşilay ve Fahrettin Kerim Gökay’ın Yeşilay ile ilişkisinin tespitinde önemli bir kaynaktır. Ayrıca Yeşilay dergilerinden de faydalanılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda yer alan ve Fahrettin Kerim Gökay tarafından kaleme alınan eserler de incelenmiş, bu kaynaklardan elde edilen bilgiler bu çalışmanın ilgili yerlerinde kullanılmıştır.

Fahrettin Kerim Gökay’ın hayatına ışık tutmayı amaçlayan bu çalışmada öncelikle Fahrettin Kerim Gökay’ın doğumundan ölümüne kadar geçen süreç ve kişiliğine dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca çalışmada Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay’ın tıp fakültesi eğitiminden başlamak üzere akademik hayatı da anlatılmaktadır.

1949–1965 yılları arasında Valilik ve Belediye Başkanlığı, Büyükelçilik ve Bakanlıklardan oluşan siyaset yaşamına ilişkin bilgilerde çalışmada detaylı olarak incelenmiştir.

Çalışmada Fahrettin Kerim Gökay’ın zengin sosyal hayatı ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Görev aldığı sivil toplum kuruluşlarından önemli olan birkaçı hakkında bilgi verilmektedir. Fahrettin Kerim Gökay’ın çoğunluğu tıp alanında verdiği eserler ile hayatına büyük başarılar sığdırmış, çok yönlü bir kişilik olan Fahrettin Kerim Gökay’ın vasiyeti de çalışmada bulunmaktadır.

Ailesi ve Doğumu

Fahrettin bin Kerim (Kerim oğlu Fahrettin), Hacı Abdülkerim Efendi (öl.1959) ve Hacı Azize Hanım (öl.1967)’in yedi çocuğundan ilki olarak² 10 Ocak 1900 tarihinde Eskişehir Muttalip Caddesi³ Ferahiye Mahallesi köşesindeki evlerinde dünyaya gelmiştir⁴. Kardeşi Hüsamettin Gökay ise asıl doğum tarihinin hicri 1315 yılına tekabül eden 1898 olduğunu ifade etmektedir⁵.

² Acar, a.g.e., s. 116.

³ Hüsamettin Gökay’ın verdiği bilgiye göre Fahrettin Kerim Gökay, 1975 yılında kaleme aldığı anılarında “göç” sosyal hareketinin can sıkıcı bir olayını nakletmektedir. “Genellikle Eskişehir’e göç ederek gelen muhacirlere o zaman şehrin kuzeyinde oturan yerlilere mensup bir Müftü Efendi: “Bu adamlar Hıristiyanlarla temas etmişlerdir, bizimle birlikte oturmasınlar, Porsuğun öte yanına yerleşsinler” diye yanlış davranış ve ifadede bulunmuş ve Eskişehir’de uzun zaman yerli-göçmen ayrılığına neden olmuştur. Babam, ben ve bizim gibi düşünen akraba ve arkadaşlarımız bu sakim düşüncenin etkisini bozmak için uğraştık ve Tanrı’ya hamdolsun, başarılı olduk.”

⁴ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1950, s.1.

⁵ Hüsamettin Gökay, *Hüsamettin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010.

Fahrettin Kerim Gökay hatıralarında asıl adının “Mehmet Fahrettin” olduğunu, kutsal bir isim olması nedeniyle önce Mehmet olan adının soyadı kanunu çıkmadan önce baba adı ile anılmasından dolayı Fahrettin Abdülkerim haline geldiğini anlatmaktadır. Son olarak Mazhar Osman’ın “Şu Abdülü bir yana bırak sadece Fahrettin Kerim ol” demesi üzerine 1923’lerden sonra adının Fahrettin Kerim olarak değiştiğini anlatmaktadır⁶.

Fahrettin Kerim Bey’in gerçek soyadı ise Kırım’da bir medresenin de adı olan “Mengilibörü”dür. Ailesinden bazı kişiler bu soyadı ile devam etmiştir. Ancak Fahrettin Kerim Bey Yeşilay’a benzemesini isteyerek “Gökay” soyadını almıştır⁷.

Babası Hacı Abdülkerim Efendi, günümüzde Rusya’nın Ukrayna’dan işgal ettiği Kırım sınırları içinde yer alan Kerç kasabasıdır. Medrese eğitimi görmüş, ancak bitirip “ilmiye”ye intisap edememiş, yani hocalar sınıfına dâhil olamamıştır. Ailesi önce şu anda bir bölümü Romanya, bir bölümü Ukrayna içinde yer alan Dobruca’ya, 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) sonrasında ise Anadolu’ya göç ederek Eskişehir’e yerleşmişlerdir⁸. Hacı Abdülkerim Efendi ticaret hayatına başlamadan önce memur olarak o dönem Trabzon ve Van’a giden ıslahat heyetinin mümeyyizliğinde bulunmuş, Trabzon valisi Kadir Bey ile birlikte çalışmıştır⁹. Daha sonra Eskişehir’de kumaş ve bez alım satımı işiyle uğraşmıştır. Yedi çocuklu göçmen bir ailenin hiç tanımadığı bir şehirde düzen kurması elbette ki zor olmuştur ama Eskişehir’de ki göçmenlerin sayıca fazla olması ve birbirlerine her konuda yardımcı olmaları hayatlarını bir nebze de olsun kolaylaştırmıştır denilebilir.

Hacı Abdülkerim Bey, Dobruca’dan kendileri gibi Eskişehir’e göç eden Şeyh Ahmed Efendi’nin kızı Hacı Azize Hanım ile evlenmiştir¹⁰. Şeyh Ahmed Efendi’nin kardeşi Numan Efendi, İstanbul Darulmuallimatının ilk müdürlerindendir¹¹. Fahrettin Kerim Gökay annesinin inançlı ve imanlı bir insan olmasında dini alanda şeyhlik rütbesiyle halka batıl inançlardan uzak, manevi bilgiler sağlayan Halveti Tarikatı şeyhlerinden Zeynel Ali Efendi’den mezuniyet alan annesinin babası Şeyh Mehmet Efendi ve onun vefatı ile aynı tarikattan manevi babası Hacı Ayvaz Efendinin etkisi olduğunu ifade etmektedir¹².

⁶ Suat Ballar, *Anılarla Belgelerle Türk Lions’u ve Lion’lar*, İstanbul Yıldız Lions Kulübü, İstanbul, 1997, s. 206.

⁷ Hüsamettin Gökay, *Hüsamettin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010.

⁸ Hüsamettin Gökay’ın verdiği bilgiye göre Fahrettin Kerim Gökay’ın manufakturacılık ticareti ile uğrasan babası ve kardeşi 1941 yılında Varlık Vergisi nedeniyle İstanbul’dan kaçan Rumlar ve gayrimüslimler nedeniyle ticaret hayatında oluşan boşluktan yararlanarak İstanbul’a taşınmışlardır. İstanbul Mahmutpaşa Fincancılarda dükkân açmışlardır.

⁹ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.1.

¹⁰ Acar, a.g.e., s. 121.

¹¹ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.1.

¹² Hüsamettin Gökay, *Hüsamettin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010.

Hacı Abdülkerim Bey ve Hacı Azize Hanım'ın ilk çocukları olan Fahrettin Kerim Gökay dan sonra 6 kardeşi daha dünyaya gelmiştir. Kardeşleri öğretmen Lütfiye Hanım, ev hanımı Vasfiye Hanım, manifatura tüccarı ve matbaacı (Nurgök Matbaası sahibi) Nurettin Gökay, hâkim ve avukat Sadeddin Gökay, öğretmen ve kütüphaneci Meşkure Hanım ve Prof. Dr. Hüsametdin Gökay'dır¹³.

Öğrencilik Hayatı

Fahrettin Kerim ilk mektebe Hoca İsmail Efendi'nin mahalle mektebinde başlamış, okuma ve Kuran-ı Kerim öğrenerek hatim töreniyle mezun olmuştur. Daha sonra "Dar-ul Feyz İptidai Mektebi"nde dört yıllık ilköğrenimini başarıyla tamamlamıştır¹⁴. Fahrettin Kerim Gökay, kaleme aldığı Hal Tercümesi'nde bu mektebe gittiği süreçte ülkede mutlakiyet rejiminin sürdüğünü ifade etmekte ve derslerin basit olduğunu belirtmektedir. Okulunu birincilikle bitirerek mezuniyet töreninde hayatındaki ilk hitabesini gerçekleştirmiştir¹⁵. Hayatının ilerleyen yıllarında mikrofonu eline sayısız kez alacak olan Küçük Fahrettin belki de hiç bu kadar heyecanlanmamıştır. 1908 yılında 2. Meşrutiyet ve Hürriyet ilan edilmiş, şehirde İttihat ve Terakki ile Hürriyet-İtilaf Fırkaları kurulmuştur. Eskişehir, geniş tarihine ve Osmanlı Devletinin doğuş yeri olmasına rağmen, 25.000 nüfuslu bir kasaba olarak ilçe merkezi idi. Vilayet Hüdavendigâr, bağlı olunan sancak Kütahya idi¹⁶.

Fahrettin Kerim Gökay yazı yazmaya ilkokulu bitirdikten hemen sonra siyaset ile meşgul olan Takyiddin Bey'in yanına giderek, ondan aldığı tavsiyelerle başladığına anılarında yer vermektedir¹⁷:

"Evimizin bahçesinde bir dut ağacı vardı ve ağaca merdivenle çıkarak hitabet egzersizlerine giriştim. 1900'de doğduğumu söylersek demek ki 12 yaşında iken bu işlere başlamışım. İptidai 'den sonra Rüştîye'ye yani ortaokula girdim. Bu arada İstanbul'a geldik ve karşı tarafta bulunan Rehber-i İttihad mektebine kaydoldum. Bu mektepte bana uzun bir vazife verdiler ve doğumumdan itibaren memleketin hizmetlerinde yaptığın işleri yazacaksın dediler. Uzun bir yazı hazırladım. Demek ki geniş yazı yazmak hasleti de oradan başlıyor".

116 numaralı Fahrettin Kerim, Liva İdadisi'nde "Küçük Fahri" olarak anılmıştır. Zekâsı ve çalışkanlığı ile öğretmenlerinin dikkatini çeken Fahrettin Kerim, yazı alanında gösterdiği heves

¹³Acar, a.g.e., s. 121.

¹⁴Acar, a.g.e., s. 116.

¹⁵Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.1.

¹⁶Hüsametdin Gökay, *Hüsametdin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010

¹⁷Ballar, a.g.e., s. 201-202.

ve üstün başarı sonucu henüz üçüncü sınıfta iken teksirle okul gazeteleri çıkarmıştır¹⁸. Tecdidi Efkâr ve Hilali Osman adlı bu gazeteler nedeniyle hayatında aldığı iki izinsiz cezaya çarptırılmıştır¹⁹.

1915'te okulu daha öncede olduğu gibi birincilikle bitiren Fahrettin Kerim, İstanbul Boğaziçi'nde "Rehber-i İttihat" mektebine başlamıştır. O süreç zarfında dünya tarihinde "Çanakkale Melhame-i Kübrası" (Çanakkale Büyük Kanlı Savaşı) olarak anılan zafer kazanılmıştır. Fahrettin Kerim Gökay bu zaferin kendi tabiri ile "Sosyal Çağ" olarak nitelendirdiği devrin açılmasını sağladığını ifade etmekte, eğer zafer kazanılmasa idi, Rusya Çarlığı'nın yıkılmayacağını öne sürmektedir²⁰. Ancak, buradaki dersleri hafif bularak sene ortasında "Menba-ül İrfan İdadisi"ne başvurmuş ve bu okulu da birincilikle bitirmiştir²¹. Eskişehir gibi o zaman için küçük bir kasabada böyle bir cevherin kaybolmaması için ailesinin İstanbul da yaşama tercihinin ne kadar isabetli olduğu, Fahrettin Kerim'in gelecekte ki hayatı ile ortaya çıkmıştır. Zira büyük bir ilim ve devlet adamının yetişmesi için içinde bulunduğu fikri ve kültürel ortam en az kendi cevheri kadar önemlidir.

İstanbul'da Menba-ül İrfan İdadisi'ni bitirdikten sonra Tıp Fakültesi'ne girmiştir. Fahrettin Kerim, aktif bir üniversite öğrencilik hayatı geçirmiştir. Henüz birinci sınıfta iken Eskişehir'de yayımlanan "Karacahisar" gazetesinde halk sağlığı ile ilgili "Sıtma ve Sivrisinek Mücadelesi" başlıklı yazısı ile basın yaşamına başlangıç yapmıştır. Eskişehir'in Porsuk nehri kıyısında olması ve sivrisinek popülasyonunun bu nedenle fazla olması makale konusunu tercihte mutlaka etkili olmuştur. Daha sonra İstiklal gazetesinde "Verem Savaşı" üzerine yazılar yazmıştır²². Öğrenciliği döneminde Öğrenci Cemiyeti Başkanlığı yapmış, ayrıca milliyetçi ve halkçı "Ahrar" gazetesini çıkarmıştır²³. Tahsiline devam etmek için gazeteyi İzzet Ulvi ve Ekrem Tok'a bırakarak İstanbul'da tahsiline devam etmek üzere dönmüştür²⁴.

Ord. Profesör Fahrettin Kerim Gökay, 1922 yılında henüz 22 yaşında genç bir delikanlıyken İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. Buradan aldığı diplomanın aslı, Eskişehirli araştırmacı Ahmet Atuk'ta bulunmaktadır²⁵.

¹⁸ Acar, a.g.e., s. 116.

¹⁹ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.1.

²⁰ Husamettin Gökay, *Hüsamettin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010

²¹ Acar, a.g.e., s. 116.

²² Acar, a.g.e., s. 116.

²³ *Milliyet*, 10 Ağustos 1987, s. 13, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

²⁴ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.2.

²⁵ Hürriyet Gazetesi, (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/7316289.asp?sd=2>, 17 Ağustos 2010.

Akademik Hayatı

Fahrettin Kerim Gökay henüz tıp fakültesinde öğrenci olduğu sırada 1919'da yardımcı asistan sıfatıyla Üsküdar'da bulunan Toptaşı Bimarhanesi'nde (akıl hastanesi) çalışmaya başlamıştır²⁶. Bu süre zarfında aynı yerde çalışmakta olan Mazhar Osman ile birlikte çalışma ve bilgisini artırma fırsatı yakalamıştır. Fahrettin Kerim Gökay başarılı bir şekilde 1922 yılında tıp fakültesinden mezun olduktan sonra aynı yıl 28 Mart tarihinde "Emrazı Akliye ve Asabiye Mütihazası" sertifikası almıştır²⁷. Yani henüz 22 yaşında günümüzde 28 yaşından önce kazanılamayacak bir unvan olan psikiyatri uzmanı olmuştur. Daha sonra Almanya'ya ve Viyana'ya giderek psikiyatri ve nöroloji alanında çalışmalarda bulunmuştur²⁸. 1922–1923 yıllarında Münih'te Ruhiyat Laboratuvarında, 1923'te Viyana'da Asabiye ve Akliye Kliniği'nde ihtisas yapmıştır²⁹.

1924 yılında Türkiye'ye dönüşünde Bimarhane'nin "Tecrübi Ruhiyat Laboratuvarı" şefliğine atanmıştır. Aynı yıl Toptaşı Hastanesi daha sonraları tüm ülkece bilinecek olan Bakırköy Akıl Hastanesi'ne taşınmaktadır. Kendisi Başhekim Mazhar Osman tarafından taşınma işi ile ilgili olarak bizzat görevlendirilmiştir. Bu süreçte kendisine Başhekim Prof. Dr. Mazhar Osman başta olmak üzere, dönemin merkez komutanı Albay Atıf Bey, Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp ve Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam'ın destek ve yardımları olmuştur³⁰. Eski bir askeri kışlanın akıl hastanesi haline getirilme sürecinde yaşadıkları zorlukları kardeşi Hüsamettin Gökay şu şekilde ifade etmektedir³¹:

"O zaman bana anlatırdı, hastaların bazılarını sırtımızda bile aldık götürdük diye."

1924'te "Nöroloji" bağımsız bir klinik halinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kurulmuş ve başına Prof. Dr. Hayrullah Diker getirilmiştir³². Fahrettin Kerim Gökay, Bakırköy Akıl Hastanesi'nde şef olarak çalıştıktan sonra 1926 yılında Tıp Fakültesi Psikiyatri Kürsüsü 'müderis muavinliği'(şimdiki adı ile doçent) sınavını kazanmıştır. Aynı yıl içinde henüz 26 yaşında "Akli Hastalıkların Teşhisi ve Tedavileri" ve "Tecrübi Ruhiyatta Muayene Usulleri"

²⁶ Acar, a.g.e., s. 116.

²⁷ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.2.

²⁸ Şentürk, a.g.e., s. 116.

²⁹ Ziyaoğlu, a.g.e., s.389.

³⁰ Acar, a.g.e., s. 116.

³¹ Şentürk, a.g.e., s. 116.

³² Dursun Kırbaş, "Türkiye'de Nörolojinin Dünü Bugünü", (Çevrimiçi), http://www.nobiva.org/sayfa.asp?kat_id=1&yazi_id=1, 22 Ağustos 2010.

adlı iki kitap yayınlamıştır³³. 1928’de konsantrasyonunu yalnız eğitim hayatına vermek üzere 3500 kuruş maaşlı Emrazı Akliye Tecrübi Ruhiyat Laboratuvarı’ndan ayrılarak 2500 kuruş maaşlı müderris muavinliği görevine kendi isteği ile geçmiştir. 1933’te henüz 33 yaşında Üniversite Reformu ile profesör olmuştur³⁴. 1933 Reformu ile fakülte Haydarpaşa'dan Rumeli yakasına taşınmıştır³⁵. Aynı dönemde Mazhar Osman Hoca psikiyatri kürsüsünün başına getirilmiştir. Kenan Tükel, o zaman tek fakülte ve tek Nöroloji kürsüsü olan, İstanbul Tıp Fakültesi'nde, Nöroloji Kürsüsü’ nün başına, evvela vekâleten ve 1942’de de de asaleten Fahrettin Kerim Gökay’ın seçildiğini ifade etmektedir³⁶. Şentürk ise Tıp Fakülteleri’nin Cerrahpaşa ve Çapa olarak ikiye ayrılmasının ardından Fahrettin Kerim Gökay’ın Cerrahpaşa’da Nöroloji Kürsüsü’ nün başına geçerek 1942’de ordinaryüs profesör olduğunu ifade etmektedir³⁷.

Çoğu kaynakta Fahrettin Kerim Gökay’ın ordinaryüs profesör olma tarihi 1942 olarak ifade edilirken, kendi hal tercümesinde 1941 olarak yer almaktadır³⁸. Sonuç olarak henüz 40’lı yaşlarının başında büyük bir başarı göstererek Ordinaryüs Profesör olmuştur.

Fahrettin Kerim Gökay İstanbul Valisi ve Belediye reisi olunca 1949–1950 arası dönemde klinik yönetimi İhsan Şükrü Aksel'e geçmiştir. 1950 yılında beşincisi yayımlanan Nöroloji kliniği çalışmalarını kapsayan yıllık tarzındaki kitaplarda Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın bir önceki yıl için değerlendirmesinin yanı sıra klinik çalışma programı, yapılan seminerler, toplantılar, katıldığı toplantı ve kongrelerde sunulan bildiriler, klinikte yatan ve incelenen hastaların dökümlerinin yanı sıra, dünya literatüründeki yeni gelişmeler yer almaktadır. 1950 basımı olan Nöroloji Kliniği yıllığı ise Fahrettin Kerim Gökay'ın bir yıl önce çekilen fotoğrafı ile başlamakta, anı fotoğrafları ile devam etmekte, hal tercümesi ile hocanın kendi ağzından öz yaşam öyküsünü vermektedir³⁹.

Fahrettin Kerim Gökay’ın yerli- yabancı yayınlarının arasında ruh ve sinir hastalıklarına ilişkin olanlar dışında alkolizm, toksikomani, eroinomani, haşişomani, marazi asklar, sinir frengisi, cüzam ve kalıtım, intiharlar, sosyal psikoloji ve tıp tarihi ile ilgili konular bulunmaktadır⁴⁰.

³³ Ziyaoğlu, a.g.e., s.389.

³⁴ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.3.

³⁵ Kırbas, a.g.m.

³⁶ Kenan Tükel, “Türkiye’de Nörolojinin Gelişmesi”, (Çevrimiçi), http://www.nobiva.org/sayfa.asp?kat_id=1&yazi_id=2, 22 Ağustos 2010.

³⁷ Şentürk, a.g.e., s. 117.

³⁸ Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.3.

³⁹ Tükel, a.g.m.

⁴⁰ Acar, a.g.e., 120.

Evliliği

Gökay, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni 1922 yılında bitirdikten sonra 1922–1924 yılları arasında Avusturya'da Viyana, Almanya'da Münih ve Hamburg üniversitelerinde Nöroloji alanında uzmanlık yapmıştır⁴¹. 1926'da Tıp Fakültesi Seririyat-ı Akliye'de (Asabiye Kliniği) “Doçent” unvanı almıştır⁴².

Fahrettin Kerim 1 Aralık 1927'de Mahmud Hayri kızı Emine Nilüfer Hanım (1905–2000) ile evlenmiştir. Nikâhları Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nde gerçekleştirilmiş olup, nikâh şahitliklerini hocası Dr. Mazhar Osman Uzman, emekli temyiz üyesi İsmail Kunter, Dr. Lütfi Akif ve Nilüfer Hanım'ın dayısı Hasan Nedim Kunter yapmışlardır⁴³. Çift evlendikten sonra Nişantaşı'na yerleşerek burada yaşamışlardır⁴⁴. Mutlu bir evlilik yaşayan Gökay çiftinin çocukları olmamıştır.

Siyasi Hayatı

Fahrettin Kerim Gökay halka daha yakın olmak, kişinin sağlık sorunlarına olduğu kadar toplumun bunalımlarına çözüm getirmek amacıyla⁴⁵ yaptığı politikaya hevesinin ne zaman ve nerede başladığına dair anılarında şu ifadeler yer vermiştir⁴⁶:

“İdadiyi tamamladıktan sonra Darülfünun'a devam edip Mülkiye tahsili yapmayı arzu ediyordum. Fakat bu sırada Mülkiye ilga edilmişti. Bunun üzerine Tıbbiye 'ye girmeye karar verdim. Ancak benim aklımda hep politika vardı. Tıbbiye'ye girmem benim politika yapmama engel olmaz diyordum.”

Bu anlamda aslında hekim olan ama ömründe bir kere dahi hastaya bakmamış ve başbakanlığa kadar yükselmiş olan Fransız Devlet Adamı Georges Clemenceau, Doktor Rıza Nur ve Tevfik Rüştü Aras'ı örnek almıştır. Bu nedenle anılarında Tıbbiye'yi bitirdikten sonra politikayla uğraşma amacı olduğunu, Tıbbiye'yi bitirip politika yapmak üzere Eskişehir'e döndüğünü ifade etmektedir⁴⁷. Ancak Eskişehir'den hiçbir zaman milletvekili olmamıştır.

⁴¹ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010, Nazır Şentürk, *İstanbul Valileri*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2008, s.115.

⁴² Şentürk, a.g.e., s.115.

⁴³ Acar, a.g.e., s. 120-121.

⁴⁴ Şentürk, a.g.e., s.116.

⁴⁵ Ballar, a.g.e., s. 203

⁴⁶ Ballar, a.g.e., s. 202

⁴⁷ Ballar, a.g.e., s. 203.

Fahrettin Kerim Gökay dernekçilik faaliyetlerine nasıl başladığına ise anılarında şu sözlerle yer vermektedir⁴⁸:

“Tıbbiye ’de iken sosyal faaliyetlerime devam ettim ve geliştirdim. Önce talebe cemiyetine aza ve bilahare de Katib-i Umumi oldum. İkinci sınıfta iken arkadaşım Ahmet Rasim’in telkini ile Türk Ocağı’na da aza oldum. Türk Ocağı o zamanlar Beyazıt da idi ve reisi Ferit Beydi. Hamdullah Suphi Bey, Müfide Ferit Hanım, Halide Edip’le birlikte çalıştım. Devamlı çalışmalar neticesinde beni Gençlik Encümeni’ne aza yaptılar, derken Gençlik Kolları Başkanı oldum. Gençlik mevzuu hayatta en önem verdiğim bir husustu. Tıbbiye ’ye devam ederken cemiyetteki görevlerim de gittikçe büyüyordu. Neticede Tıp Talebe Cemiyeti reisi oldum.”

Türk Ocağı’nın kapatılmasından sonra gerçekleştirdiği faaliyetleri ise Fahrettin Kerim Gökay şu şekilde açıklamaktadır⁴⁹: “Türk Ocağı kapatıldıktan sonra Halkevlerinin kurulmasında da alakadar oldum. Allah rahmet eylesin Recep Peker bana vazife vermişti ve Halkevlerini sana emanet ediyorum demişti. Halkevlerinin gençlik teşkilatı üzerinde çok durdum ve akşamları üniversitede ders açmak istedim. Müşterek konferanslar tertip ettim. Bir de Halkevlerinde halk için sıhhi muayenehaneler açtım. Ben akşam derslerini açmak isteyince Hukuk Fakültesi dekanı Sıddık Sami “Yahu sen bize bir şey bırakmıyorsun” diye takılmıştı. Anadolu’nun birçok şehirlerinde Halkevlerinin şubelerini tesis ettim. Divanyolu’nda “Genç Hristiyanlar Cemiyeti” nin güzel bir binası vardı ve ben oradan geçerken içim sızlar niçin bizim de bir binamız olmasın derdim. Bu şiddetli arzu dolayısıyla şimdiki Gazeteciler Cemiyeti yanındaki binayı yaptırdık.”

Fahrettin Kerim Gökay, 1933 Üniversite Reformu’nda profesör, 1942’de ordinaryüs profesör olmuştur. Sağlık ve maarif şuraları üyeliklerinde, Yeşilay Başkanlığı’nda bulunmuş, çocukların kötü yola düşmesinin engellemek amacıyla liselere giderek konuşmalar yapmıştır⁵⁰. Hüsamettin Gökay, Fahrettin Kerim Bey’in 2. Dünya Savaşı’nda Edirne’de yüzbaşı rütbesi ile askerliğini yaptığını bildirmiştir⁵¹.

Belediye Başkanlığı ve Valiliği(1949–1957)

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay’ın siyasi hayatı sosyal çalışmalar yaptığı süre içinde tek parti dönemi CHP İstanbul Vilayeti Reisliği (Belediye Başkanlığı ve Valilik) yapması

⁴⁸ Ballar, a.g.e., s. 203.

⁴⁹ Ballar, a.g.e., s. 203.

⁵⁰ Şentürk, a.g.e., s.115-120.

⁵¹ Hüsamettin Gökay, *Hüsamettin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010.

ile başlamaktadır.1949 yılının Şubat ayında Yüksek Sağlık Şurası Üye ve Başkanlığına seçilmiştir⁵².

Fahrettin Kerim Gökay, 18.10.1949 tarihinde gerçekleştirilen toplantı neticesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün imzası ile alınan karar ile Lütfi Kırdar'dan sonra İstanbul Valiliği'ne atanmıştır. Başbakan Şemsettin Günaltay döneminde 19.10.1949 tarihinde İstanbul Valiliği'ne ve Belediye Başkanlığı'na atandığı zaman üniversiteden ayrılmıştır⁵³.

Fahrettin Kerim Gökay 24.10.1949 – 26.11.1957 arasında 8 yıl 1 ay 2 gün süre ile görev yapmıştır⁵⁴. Esat Bey, Ali Haydar Bey, Raşit Bey, Süleyman Sami Bey, Mithat Bey, Muhittin Üstündağ, Dr. Lütfü Kırdar'dan sonra Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay 8. İstanbul Valisi olarak görev yapmıştır⁵⁵.

Gökay Vilayette göreve başladığında ilk işi makam odasında değişiklik yapmak olmuştur. Oda kapısı ile masası arasındaki mesafeyi açarak, gelen ziyaretçinin masa önüne gelinceye kadar ruh halini anlamayı amaçlamıştır. Esas mesleğinin ruh hastalıkları doktoru olmasının avantajını siyasette ve bürokraside çokça görmüştür⁵⁶.

14 Mayıs 1950'de ülkede bir dönüm noktası olacak ilk kez tek dereceli ve gizli oy açık tasnif şeklinde 9.dönem Genel seçimleri yapılmıştır. Bu seçimler Demokrat Partinin zaferiyle sonuçlanmış ve CHP tarafından ataması yapılan Gökay'ın Vali ve Belediye Başkanlığı görevlerinde henüz yedinci ayı bile dolmamıştır. Henüz belediyeciliği hakkında kimsenin fikri olmamasına rağmen 10 Nisan 1950 de vefat eden Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze törenindeki tutumu ile valilikteki kabiliyet ve becerikliliğini göstermiştir. Bu törende Gökay, halk ile hükümet arasında çıkması kuvvetle muhtemel kanlı olayları ve provokasyonları önlemiştir⁵⁷.

Tören sırasında Beyazıt Meydanı'nı dolduran on binlerce halk Fevzi Çakmak'ın cenazesine protokol dışında sahip çıkmak istemiştir. Gökay, halkın bu teşebbüsünü hükümet tarafından mareşalin ölümüne karşı gereken saygının gösterilmemesinden ve radyolarda milli matem estirilmediğinden yakınan toplumun teşebbüsü olduğunu sezmiştir. Kuvvet gösterisinde bulunmak isteyenleri ve resmi programı uygulamak kararında olanları önleyerek “Merasim burada bitmiştir” demiş, cenazeyi halka devrettirmiş ve töreni bitirmiştir⁵⁸.Toplum

⁵² Fahrettin Kerim Gökay, *Hal Tercümesi*, s.4.

⁵³ Şentürk, a.g.e., s. 117., (Çevrimiçi), <http://www.tarihitebugun.gen.tr/index.asp>, 22 Ağustos 2010.

⁵⁴ İstanbul Valiliği, (Çevrimiçi), <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=69>, 17 Ağustos 2010.

⁵⁵ İstanbul Valiliği, (Çevrimiçi), <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=48>, 22 Ağustos 2010

⁵⁶ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.406.

⁵⁷ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.390.

⁵⁸ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.407.

psikolojisinin ne demek olduğunu gayet iyi bilen Gökay, bu hamlesiyle mesleğinin hakkını bir kez daha vermiştir denilebilir. Fahrettin Kerim Gökay, 1949'da CHP iktidarı tarafından İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığına getirilmiştir⁵⁹. 1949 – 1957 yıllarında İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı görevlerini birlikte yürütmüştür⁶⁰.

14 Mayıs 1950 tarihli Her Gün gazetesinde yer alan haberde keyifli olduğu gözlerden kaçmayan Gökay'ın seçim günü ile ilgili görüşleri “Vali bu sabahki vaziyeti izah etti” başlığı ile verilmiştir. Bu yazıda Fahrettin Kerim Gökay'ın sabah dokuzu beş geçe eşi ile birlikte Vali Konağı yakınlarındaki 186 numaralı sandığa oyunu attığı ve gazetecilere verdiği demeçte vatandaşların sabahın erken saatlerinde 1946 seçimlerinden daha yoğun bir ilgi gösterdiklerini ifade etmiştir.

Fahrettin Kerim Gökay aynı zamanda iyi bir öncü ve iyi niyet elçisi olarak da görev yapmıştır. 1953 yılında Demokrat Parti iktidarı tarafından Gökay'a Balkanlar'da özellikle Yunanistan ve Yugoslavya hükümetleri ile dostluğu kuvvetlendirmek ve ekonomik ilişkileri arttırmak amacı ile görev verilmiştir. 1954 yılında ise aynı amaçla Bağdat Paktının hazırlanmasından önce Ortadoğu'ya gönderilmiştir. Ayrıca İstanbul'da yerli ve milletlerarası birçok kongre ve konferanslarda görev almıştır⁶¹. Uzlaşmacı ve çözüm odaklı pratik zekâsı nedeniyle bu görevlendirmelerin yapıldığı açıktır.

1957 yılında biten İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı görevinin ardından Bern Büyükelçiliği (1957–1960) yapmıştır⁶². 1960 yılında Dış İşleri Bakanlığı'nda yüksek müşavir olmuştur⁶³. Sonraki yıllarda İstanbul Milletvekilliği (1961–1965), İmar ve İskân Bakanlığı (1962–1963) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı (1963) görevlerinde bulunmuştur⁶⁴. 1964 yılında Avrupa Konseyi üyeliğine seçilmiştir⁶⁵.

Süleyman Demirel 1975'te Gökay'ın Avrupa Konseyi İskân Fonu'nun Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmesini sağlamıştır.

⁵⁹ Şentürk, a.g.e., s.115.

⁶⁰ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010.

⁶¹ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.404.

⁶² Şentürk, a.g.e., s.115.

⁶³ *Milliyet*, 23 Temmuz 1987, s. 12 , (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

⁶⁴ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010.

⁶⁵ *Milliyet*, 23 Temmuz 1987, s. 12 , (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

Fahrettin Kerim Gökay'ın Kişiliği

Gökay'ın kardeşi Prof. Dr. Hüsamettin Gökay, Fahrettin Kerim Gökay'ı anma toplantısında gerçekleştirmiş olduğu konuşmada ağabeyinin kendi üzerinde büyük etkisi olduğunu belirterek Fahrettin Kerim Gökay'ı şöyle anlatmıştır⁶⁶:

“Ağabeyim Fahrettin girişken ve atılcı bir insandı. Küçük yaşlarda gazete çıkarmış ve 10 yaşındayken de yurt dışına gitmiş bir çocuktü. Çok genç yasta da doktor oldu. Psikiyatri nöroloji uzmanıydı ve doktorluğu sırasında özellikle çocuklara sigaraya başlamaması için seminerler veriyordu. Doktorluğun yanı sıra çok da iyi bir bürokrattı. 1949 senesinde İstanbul Valisi oldu. 1950'den 1957 yılına kadar ise secimler olmasına rağmen Celal Bayar'ın desteğiyle vali olarak görev yaptı. Valilik dönemlerinde de Beyoğlu'nda sarhoşlara savaş açmış ve onları bir yerde toplayarak tedavi edilmesini sağlamıştır.”

Kendisinin de eğitiminde ağabeyi Gökay'ın büyük desteği olduğunu ifade eden Hüsamettin Gökay, ağabeyinin yardımsever ve mücadeleci bir kişi olduğunu sözlerine eklemiştir. Ayrıca Fahrettin Kerim'in genç yaşında Almanya'ya gittiği ve dönüşünde sultanide okuyarak 18 yaşında tıp fakültesine girerek o dönemde kısa sürede mezun olma imkânlarından yararlanarak 4 yıl gibi kısa bir sürede doktor olduğu görülmektedir⁶⁷.

Avukat Suat Ballar dostu Fahrettin Kerim Gökay için⁶⁸,

“Aile kavramına, toplum törelerine ve dinine son derece bağlıydı. Hemen her konuşmasında Kur'an'ı Kerim'den bir ayet ya da Hazreti Peygamber'in Hadis-i Şerif'inden bir hadisi Arapça olarak okur, anlamını belirtir ve konuyla ilişkisini kurardı. Büyük Önder Atatürk'ün ilkeleri O'nun tekrarından vazgeçmediği “amentüsü” idi. En beğendiği ve rehber kabul ettiği.”

Fahrettin Kerim Gökay'a yaşamı boyunca çeşitli devletler (Fransa, Almanya, Ürdün, Pakistan, Yugoslavya, Yunanistan, İtalya, Libya ve İspanya) tarafından çeşitli nişanlar verilmiştir. Atina ve kimi ABD şehirleri de kendisini şeref diplomaları ile ödüllendirmiştir⁶⁹.

Ne yazık ki hakkında çoğunlukla çıkan olumlu haberlerin dışında çok az da olsa olumsuz haberlerde yer almaktadır. Yavuz Donat “Çok Önemli Suçlular (VIP)” isimli yazısında

⁶⁶ “Kazım Esen'e Plaket”, *Kadıköy*, 27 Ocak 2006, (Çevrimiçi), http://www.gazetekadikoy.com/home.asp?id=23&yazi_id=1466, 17 Ağustos 2010.

⁶⁷ Şentürk, a.g.e., s.116.

⁶⁸ Ballar, a.g.e., s.207.

⁶⁹ Acar, a.g.e., s. 119.

yakın geçmişin önemli idarecisi Fahrettin Kerim Gökay'a da yer vermiş, İstanbul Valiliği sırasındaki bazı icraatları nedeniyle hakkında hayli soruşturma açıldığından, Yassıada'da iki suçtan yargıç önüne çıkarıldığından ve bir memurunu başarılı bulup "bir maaş ikramiye vermekten bile" soruşturmaya uğradığından söz etmiştir⁷⁰.

1965'te siyasetten çekilerek zamanını evinin bahçesindeki gülleri yetiştirerek geçirmeye başlamıştır⁷¹.

Hüsamettin Gökay ağabeyinin siyaseti bıraktıktan sonra tam bir emekli profesör olarak devam ettiğini, ölümüne kadar devamlı toplantılara katılan, herkesle meşgul olan bir kimse olduğunu ifade etmektedir⁷².

Son röportajını Milliyet gazetesi yazı işleri müdürlerinden Yener Süsoy'a 16 Mart 1986 tarihinde veren Gökay, bu röportajda politikaya hoşuna gittiği için sarıldığını söylemiş, "Ben İstanbul'un prensiydim", "Tarih olmak büyük bir şey" gibi ifadeler kullanmıştır⁷³. Gerçekten de 8 yıl gibi uzun bir süre İstanbul'u yönetmek O'ndan başka kimseye nasip olmamıştır.

İmar ve Şehircilik Çalışmaları

İstanbul'da 1950, özellikle 1955–1956 yılları imar ve şehircilik anlamında çok hareketli bir dönem olmuştur⁷⁴. Demokrat Parti iktidarının başladığı 1950 yılı ile beraber İstanbul'un çok büyük bir göçe ve imar hareketine sahne olmasından dolayı Gökay, kentin gelişimine yönelik bir plan yapma gereği duymuştur⁷⁵.

Fahrettin Kerim Gökay 30 Eylül 1950 yılında Başbakan Adnan Menderes'e yazmış olduğu yazıda İstanbul'a gelen göçmenlerin durumu ile ilgili bir komisyon kurduğunu ve bu komisyon çalışmaları sonucunda Selimiye kışlasının göçmenlere tahsisinin uygun olduğu sonucuna varıldığını ifade etmektedir. Günümüzde de yaşanan göç hadiselerine karşı adeta ders niteliğinde bir planlama ve çalışma yapmıştır.

1951 yılında Bulgaristan'dan ülkemize büyük bir göç gerçekleşmiştir. İki yüz bine yakın göçmenin İstanbul'a yerleştirilmesi sırasında Fahrettin Kerim Gökay başarılı çalışmalar

⁷⁰ *Milliyet*, 1 Mayıs 1996, s. 10, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

⁷¹ (Çevrimiçi), <http://www.msxllabs.org/forum/siyaset-tr/22871-fahrettin-kerim-gokay-fahrettin-kerimgokay-hakkinda.html>, 17 Ağustos 2010.

⁷² Şentürk, a.g.e., s.119.

⁷³ *Milliyet*, 23 Temmuz 1987, s. 12, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

⁷⁴ Ziyaoğlu, a.g.e., s.391

⁷⁵ (Çevrimiçi), <http://www.msxllabs.org/forum/siyaset-tr/22871-fahrettin-kerim-gokay-fahrettin-kerimgokay-hakkinda.html>, 17 Ağustos 2010.

gerçekleştirmiştir. Bu başarısından dolayı Avrupa’da göçmenlerle ilgili kurulması düşünülen teşekkülün kuruluşunda görev almak üzere Münih’e davet edilerek kuruluşun başkanlığına getirilmiştir⁷⁶.

Fahrettin Kerim Gökay, 1956’ya kadar oldukça bağımsız çalışma olanağı bulmuştur⁷⁷. Vali ve belediye başkanı Gökay 1950 – 1954 arasında İstanbul’da başarılı çalışmalar sergilerken 1950’lerin ortasında Başbakan Adnan Menderes imar hareketlerini bizzat üstlenmiştir⁷⁸.

Gökay, Başbakan Adnan Menderes’in İstanbul’un imarını bizzat üstlenerek kente müdahalesinden önceki 1950’li yılların ilk yarısında yaptığı plan doğrultusunda çalışma olanağı bulmuştur⁷⁹. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes’in bazı açılardan olumlu, bazı açılardan olumsuz görülen imar faaliyetlerinin büyük çoğunluğunun Gökay döneminde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir⁸⁰.

İstanbul’un 1950–1960 imar hareketlerinde Hükümet Başkanı Adnan Menderes, Devlet Başkanı Celal Bayar, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Fahrettin Kerim Gökay ile İçişleri Müsteşarı ve Ankara Valilerinden Dilaver Argun olmak üzere dört büyüğün adı ve rolleri hatırlanmaktadır⁸¹.

Fahrettin Kerim Gökay kendisinden önceki başkan Dr. Lütfi Kırdar’ın yaptığı işlere özenerek birkaç büyük iş yapmak ve “imarıcı” unvanını almak istemiştir. Bu amaçla Karaköy ve Beyazıt meydanlarında çalışmalar gerçekleştirmiştir. İstanbul’da önemli bir kavşak noktası olan Karaköy meydanında yaşanan trafik sıkışıklığını çözmek amacıyla Fahrettin Kerim Gökay Borsa Hanını yıkmak istemiştir. Belediyenin mülkü olan bu handa bulunan kiracılar mülkü boşaltmadıkları için Fahrettin Kerim bir çözüm yolu bulmuştur. Bir gün han için Mailed İnhidam(yıkılmak tehlikesi) olduğunu belgeleyen bir kararı alarak ve karar uygulamasının Cumartesi- Pazar tatil günlerine rast gelmesinden faydalanarak kiracıların mahkemeye başvurmasını önlemiş, hızlı bir şekilde meydanın açılmasını mümkün kılmıştır⁸².Pratik zekâsını ve sonuç odaklı çalışmasını bu olayda açıkça görmekteyiz.

⁷⁶ Acar, a.g.e., 119.

⁷⁷ Ayşe Hür, “İstanbul’un Mimari Fethi mi, Katli mi?”, *Taraf*, 29 Mart 2009, (Çevrimiçi), <http://www.taraf.com.tr/ayse-hur/makale-istanbulun-mimari-fethi-mi-katli-mi.htm>, 18 Ağustos 2010.

⁷⁸ Toprak, a.g.m., s. 411.

⁷⁹ Toprak, a.g.m., s. 410.

⁸⁰ Şentürk, a.g.e., s.116.

⁸¹ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.392.

⁸² Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.455.

Zeytinburnu ve Kazlıçeşme, onun zamanında şehirleşmiştir. Dolayısıyla Gökay, Zeytinburnu ve Kazlıçeşme'nin babası olarak bilinmektedir⁸³.Gökay, “Zeytinburnu ve Kazlıçeşme'nin babası” olarak ünlenmesini, bu bölgelerde yaptığı büyük imar faaliyetlerine borçludur⁸⁴.

Fahrettin Kerim Gökay, idare ile vatandaş arasındaki imar çekişmelerinde uzlaştırıcı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu tür durumlarda bazen ilgililerle vatandaşını yanına, İmar Kanunu da eline alarak “Aklım da kanun kitabıdır, kanunu da yapan insandır” diyerek yerinde inceleme yapıp kendi düşüncesine göre karar verdiği de olmuştur. Bu yönüyle çalışması Osmanlı Devrinin büyük kadılarından Ebülmeyamin'e (Nimetlerin Babası) benzetilmektedir⁸⁵.Belki de çözüm odaklı çalışması neticesinde 8 yıl gibi uzunca bir süre iktidar değişikliklerine rağmen görevde kalmayı başarmıştır.

Sağlık Çalışmaları

Yeşilay Cemiyeti'nin kurucularından olan ve alkol düşmanlığı ile bilinen Gökay, içki ve sigara karşıtı kampanyalar yapmış, ayrıca çevresine zarar veren sarhoşlara karşı çok sert tedbirler almıştır⁸⁶. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde Nöroloji Kliniği kürsüsünde çalışmış olan Gökay'ın İstanbul'u yönetirken nörolog hassasiyetiyle başlattığı birtakım uygulamaları da olmuştur⁸⁷. Mesleği gereği ruh sağlığında gürültü kirliliğinin önemini bilen Gökay İstanbul'a “klakson yasağı” getirmiştir⁸⁸. Bu yasak onun en ilginç işi olarak değerlendirilmiştir⁸⁹. Oysaki bugün pek çok medeni ülkede bu yasak mevcuttur ve Gökay ileri görüşlülüğünü bu uygulaması ile bir kez daha göstermiştir.

Klakson yasağı yoluyla belediyede toplanan para ile Haseki'de “Klakson Katı” adıyla bir kat inşa edilmiştir. Ayrıca eskiden belediyeye ait olan Haseki Hastanesi'nde de “Klakson Pavyonu” adı verilen bir pavyon inşa edilmiştir⁹⁰. Klakson yasağı, şoförleri ve halkı memnun etmiş görünse de bir süre sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir⁹¹.

⁸³ İstanbul Valiliği, (Çevrimiçi), <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=69>, 17 Ağustos 2010

⁸⁴ Hür, a.g.m.

⁸⁵ Ziyaoğlu, a.g.e., s.414.

⁸⁶ (Çevrimiçi), <http://www.msxlab.org/forum/siyaset-tr/22871-fahrettin-kerim-gokay-fahrettin-kerimgokay-hakkinda.html>, 17 Ağustos 2010.

⁸⁷ (Çevrimiçi), <http://www.yeniaktuel.com.tr/tur104,141@2100.html>, 17 Ağustos 2010.

⁸⁸ Toprak, a.g.m.,s.411.

⁸⁹ Hür, a.g.m.

⁹⁰ Şentürk, a.g.e., s.117.

⁹¹ Acar, a.g.e., 117.

Sosyal Etkinlikler

Halkın ruh sağlığını dűşünen Gökay, Gülhane Parkı'nda "Bahar ve Çiçek Bayramı" adı altında iki ay süren eğlenceler ile Spor ve Sergi Sarayı'nda yılbaşı kutlamaları düzenlemiştir⁹². İstanbul Valisi olarak Fahrettin Kerim bu bayram ile ün yapmıştır⁹³. Halkın boş zamanlarını değerlendirebilmesi için düzenlenen "Bahar ve Çiçek Bayramı"nda toplu eğlenceler düzenlenmiştir. Bu bayrama esnaf süslü arabalarla katılmış, park içinde kukla, Karagöz, ortaoyunu gibi eski eğlenceler canlandırılmıştır. Ayrıca bir Şark kahvesi de kurulmuştur⁹⁴. Bu faaliyet ile esnafın işlerinin artmasını sağlamıştır.

Bahar ve Çiçek Bayramı törenlerinde orkestralar çalar, Avrupa'dan özellikle Almanya'dan, Avusturya'dan bale grupları, türlü sanatçılar getirilerek gösteriler yapılırdı⁹⁵.

Sanat Çalışmaları

Yanmış olan Fındıklı'daki Güzel Sanatlar Akademisi ve İhlamur Parkı'ndaki İhlamur Kasrı Fahrettin Kerim Gökay döneminde onarılmıştır⁹⁶. İhlamur Kasrı'nda "Tanzimat Müzesi" açılmıştır. Ressam, heykeltıraş gibi plastik sanat mensuplarının eserlerini sergileyebilmeleri amacıyla Beyoğlu'ndaki Cercle d'Orient (Serkldoryan) binasının büyük salonlarından birinde İstanbul Şehir Galerisi açılmıştır. Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü'ne bağlı olarak açılan galeri, lüzum duydukça "Fikir Yuvası" olarak aydınların toplantılarına hizmet etmiştir⁹⁷. Yine aynı binada Şehir Tiyatroları'na bağlı Yeni Komedi Tiyatrosu faaliyete geçmiştir. Böylelikle komediler Tepebaşı'ndaki eski tiyatrodan buraya alınmış; Tepebaşı, Dram Tiyatrosu haline getirilmiştir⁹⁸. Sonuç olarak nöbetleşe piyes temsili kaldırılmış, şehirde halkın eğitimine ve sanatın gelişmesine yardımcı olunmuştur. Yeni Tiyatro 1966 Mayıs ayında elektrik kontağı nedeniyle oluşan bir yangında hasar görmüş, 1968'de yeniden kullanılmaya başlamıştır⁹⁹. Gökay, imar faaliyetlerine verdiği önemi sanat alanında da göstermiştir.

⁹² Hür, a.g.m.

⁹³ Star Gazetesi, (Çevrimiçi), <http://www.stargazete.com/pazar/unutulmus-bir-efsane-73485.htm>, 17 Ağustos 2010.

⁹⁴ Toprak, a.g.m.,s.411.

⁹⁵ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.402.

⁹⁶ Hür, a.g.m.

⁹⁷ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.402.

⁹⁸ Toprak, a.g.m.,s.411.

⁹⁹ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.399.

İstanbul Metrosu ve Psikoteknik Laboratuvar

1950’li yılların başında; İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay’ın hayallerini metronun süslediği, İstanbul Metrosu’nun, Gökay’ın hayata geçirmek istediği en büyük projelerinden biri olduğu aktarılmaktadır. Genç yaşlarda yaptığı Avrupa seyahatlerinde gördüğü şehircilik çalışmalarının İstanbul’da da olması için uğraşmıştır.

Metro ile ilgili bütün projeler, Fransızlarla iş birliği yapılarak hazırlanmıştı. Gökay, çok önemseydiği metroda görev yapacak kondüktörlerin eğitimi konusunda da yine Fransızlardan destek almayı tercih etmiştir¹⁰⁰. Metronun başlangıç noktasının şehrin kuzey kısmında Mecidiyeköy ve Terminal olarak güneyinde Aksaray’da Yenikapı istasyonu olması planlanmıştır. Sirkeci Yenikapı Şimendifer banliyösünün doğrudan doğruya şehir metrosu ile bağlantısının sağlanması, aynı zamanda Trakya’dan şehre gelen ve gidenlerle geniş hinterlanda sahip olan Aksaray mevkiinde yolcuların metropoliten ile aktarılmasına karar verilmiştir¹⁰¹. Şebekenin şehrin ana trafiğinin %70’inin üzerinde toplandığı Mecidiyeköy-Şişli-Aksaray arasında Taksim-Galatasaray-Tophane-Karaköy-Eminönü-Sirkeci-Kapalıçarşı-Beyazıt-Aksaray-Yenikapı güzergâhında olması düşünülmüştür¹⁰².

Metro konusunda Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay’ın asistanlığını yapan Dr. Abbas Erdoğan Noyan o yılları şöyle anlatmaktadır¹⁰³:

“İETT Şişli Garajının zemin katında çalışmalara başladık. Metro çalışanlarına eğitim vermek gayesiyle laboratuvarımız kurulmuştu. Vali ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay’ın bütün çabalarına rağmen metro gerçekleşmeyince biz vatmanlara eğitim vermeye başladık.”

Fahrettin Kerim Gökay dönemindeki yeniliklerden bir diğeri de motorlu vasıtaları kullananlar için Şişli otobüs garajında ilk kez bir psikoteknik laboratuvar açılması olmuştur. Balkan ve Ortadoğu memleketleri arasında en üstün hale gelen laboratuvarında araç kullananların zekâ, heyecan, mesleki kabiliyet tecrübeleri ve karakter incelemeleri yapılmıştır¹⁰⁴.

¹⁰⁰ İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi), http://www.iETT.gov.tr/haber_detay.php?nid=195, 17 Ağustos 2010.

¹⁰¹ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.474.

¹⁰² Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.474.

¹⁰³ İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi), http://www.iETT.gov.tr/haber_detay.php?nid=195, 17 Ağustos 2010.

¹⁰⁴ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.403.

Dr. Abbas Erdoğan Noyan, psikoteknik alanında kaynak olabilecek bir kitap hazırlamış, kitap İETT yayınları arasından çıkmıştır. Kitabın önsözünde dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, izleyen cümlelere yer vermektedir¹⁰⁵.

“İstanbul Vali ve Belediye Başkanlığına geldiğim vakit şehir içi trafiğini temin gibi büyük bir amme hizmeti veren İETT İdaresinin bir psikoteknik kurma yolundaki kararını gerçekleştirmek bana nasip oldu. Modern esaslara göre kurulan ve bilhassa trafik emniyeti ile ilgili muayeneler yapan bu laboratuvarın faaliyetini yakından takip ettim. Günlük çalışmalar yanında araştırmalar da yapan bu tesis talebem Nöro-Psikiyatri ve Psikoloji formasyonlarına sahip Dr. Abbas Erdoğan Noyan tarafından başarı ile idare edilmektedir.”

Psikoteknik labrotuvarının ülkemizde daha yeni yeni gelişmeye başladığı düşünüldüğünde Gökay’ın ilerici yaklaşımları bir kez daha kendin göstermektedir.

6-7 Eylül 1955 Olayları ve Yassıada Yargılaması

İstanbul’da Kıbrıs Adası’nda Türklere çok kötü davranıldığı ve hatta Türklerin topyekûn öldürüleceğine dair söylentiler dolaşıyordu. Adadaki Başpiskoposun tutumu da endişe verici idi¹⁰⁶.

Bu gergin ortamda Başbakan Adnan Menderes, İstanbul’da bulunduğu sık sık yeme yediği Liman Lokantası’nda 4 Eylül 1955 günü öğlen yemeğinden sonra gazetecilere verdiği demeçte “Sabrın da bir sınırı olduğunu ve çok acı mukabele yapılabileceğini” söylemişti. O sırada Fahrettin Kerim Gökay’ın uyarısı ile Türkiye’deki azınlıkların bu demecin dışında tutulduğu açıklanmıştır. Gökay, bu demecin mevcut gerginliği azaltmayacağını Başbakanlık Müsteşarı Salih Korur’a söylemiştir. Ayrıca İstanbul Komutanlığı’na gereğinde yardım yapılması için Vilayet ’ten resmi yazı gönderilmiştir¹⁰⁷.

6-7 Eylül 1955, tarihinde gazetelerde çıkan Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atılması haberi üzerine başta Rumlar olmak üzere gayrimüslim azınlıklara yönelik saldırılar gerçekleştirilmiştir. Bugün ortaya çıkan belgelere göre bombalama olayı bir psikolojik harp operasyonudur.

Kıbrıs Adası’nda yaşayan Türkler’ in korunmasını sağlamak ve onları tehdit eden Papaz Makaryos’u uyarmak için düzenlenen protesto mitingi anarşik bir hal almıştır¹⁰⁸. İlk saldırının

¹⁰⁵ İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi), http://www.iETT.gov.tr/haber_detay.php?nid=195, 17 Ağustos 2010.

¹⁰⁶ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.409.

¹⁰⁷ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.410.

¹⁰⁸ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.409.

saat 19.00 sıralarında Şişli'deki Haylayf Pastanesi'ne yapıldığı nakledilmektedir. Kalabalık giderek büyümüş ve Rum vatandaşların adresleri hakkında önceden bilgi sahibi olan 20–30 kişilik organize birlikler eşliğinde sırasıyla Kumkapı, Samatya, Yedikule, Beyoğlu'na geçerek gayrimüslimlerin toplu olarak yaşadığı birçok semtte önce Rumların, ardından da Ermeni, Yahudi ve hatta yanlışlıkla bazı Türklerin dükkânlarına saldırmışlardır¹⁰⁹.

Çeşitli kaynaklarda İstanbul'daki Rum azınlığın ev, işyeri ve ibadet yerlerine yönelik yapılan bu saldırılar sırasında, devletin kolluk kuvvetlerinin önceden haberdar oldukları halde pasif bir tutum sergilediğine yönelik bilgiler yer almaktadır¹¹⁰. 6–7 Eylül hadiseleri ile ilgili Yassıada Yüksek Adalet Divanı tutanaklarında yer alan polis memuru Tanık Berkan Tümerkan'ın ifadesi bu bilgiyi doğrulamaktadır. İfadeye göre olaylardan üç saat evvel Emniyet Müdürlüğü Merkezi'nden gelen emre göre saat 5'ten sonra polis memurlarının karakolları terk etmeleri yasaklanmıştı. Ayrıca itfaiyenin de yangın yerlerine çok geç geldiği ifade ediliyordu¹¹¹.

Fahrettin Kerim Gökay'ın 6–7 Eylül 1955 olayları karşısındaki tutumu geçmişte gerçekleştirdiği olumlu işlerini gölgelemiştir¹¹². Ancak senaryosu çok daha yukarılardan yazılan bir olayın sorumluluğunu tek başına Gökay'a yüklemekte haksızlık olur. Neticede kendisi nihayetinde bir Vali ve bürokrattır.

7 Eylül sabahına kadar süren saldırıların sonuçları ağır olmuştur. İstanbul'da bulunan 73 Rum Ortodoks kilisesinin tamamı ateşe verilmiştir. Türk basınına göre 11 kişi, bazı Yunan kaynaklarına göre 15 kişi öldürülmüştür. Resmi rakamlara göre 30 kişi, gayri resmi rakamlara göre 300 kişi yaralanmıştır. Taraf gazetesine göre tecavüze uğrayan kadınların sayısının 400'e yakın olduğu tahmin edilmektedir. 4.214 ev, 1.004 işyeri, 73 kilise, bir sinagog, iki manastır, 26 okul ile aralarında fabrika, otel, bar gibi yerlerin bulunduğu 5.317 mekân saldırıya uğramıştır¹¹³.

¹⁰⁹ Bülent KUTLU, “Türk Dünyası dergilerinin kronolojik tarihçesi”, *Kalgay Dergisi*, (Çevrimiçi), <http://www.kalgaydergisi.org/index.php?sayfa=dergiicerik&sayi=44&kod=48>, 18 Ağustos 2010.

¹¹⁰ Cem Keskin, “6–7 Eylül Olayları: Azınlıkları Tasfiye Hareketi”, 7 Eylül 2005, (Çevrimiçi), http://www.marksist.com/cem_keskin/6_7_eylul_olaylari_azinliklari_tasfiye_hareketi.htm, 19 Ağustos 2010.

¹¹¹ Dilek Güven, 6–7 Eylül 1955 olayları Cumhuriyet Donemi azınlık politikaları ve stratejileri bağlamında, Tarih vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.36

¹¹² Ayşe Hür, “İstanbul'un Mimari Fethi mi, Katli mi?”, *Taraf*, 29 Mart 2009, (Çevrimiçi), <http://www.taraf.com.tr/ayse-hur/makale-istanbulun-mimari-fethi-mi-katli-mi.htm>, 18 Ağustos 2010.

¹¹³ “6–7 Eylül Olayları Nedenleri, Sonuçları ve Perde Arkası”, 11 Ocak 2010, (Çevrimiçi), <http://www.uzmanportal.com/6-7-eylul-olaylari-nedenleri-sonuclari-ve-perde-arkasi.html/>, 19 Ağustos 2010.

1924'teki sayımlarda 1 milyon olarak sayılan İstanbul nüfusunun 280 binini Rumlar oluştururken, olaylardan sonra Türkiye'deki Rumların sayısında önemli bir azalma gerçekleştiği ifade edilmektedir¹¹⁴.

Birand-Dündar ve Çaplı'nın 1989'da hazırladıkları Demirkırat Belgeseli'nde, dönemin Basın ve Enformasyon Bakanı olan DP Milletvekili Dr. Mükerrer Sarol'un anılarına yer verilmiştir. Bu anılara göre 6-7 Eylül 1955 olayları karşısında yetersiz kalması nedeniyle Fahrettin Kerim Gökay ve o günlerde İstanbul'da bulunan, olayların başlangıcında "Milli Gençliğin Kıyamı" tabirini kullanan İçişleri Bakanı Namık Gedik istifa etmek durumunda kalmışlardır¹¹⁵.

Yassıada Yüksek Adalet Divanı tutanaklarında yer alan Tanık Aziz Ozan'ın ifadelerine göre ise Vali Gökay saldırıların ardından istifa dilekçesi vermiş ancak Menderes tarafından Örfi İdare Mahkemeleri önünde olaylardan sorumlu tutulabileceğini düşünerek istifasını geri çekmiştir¹¹⁶.

6-7 Eylül olayları İçişleri Bakanı Namık Gedik ile Fahrettin Kerim Gökay'ın arasının açılmasına neden olmuştur. Namık Gedik olayları "milli galeyana" olarak değerlendirirken, Fahrettin Kerim Gökay "anarşik hareket" olarak nitelendirmiştir. Namık Gedik kısa bir müddet sonra tekrar İçişleri Bakanlığı'na atanmıştır. Böylece iki makam arası soğuk ilişkiler devam etmiştir¹¹⁷. Namık Gedik, Başbakan Menderes'in en yakınlarından birisidir.

6-7 Eylül olayları hakkında 1960 ihtilalinden sonra 2. kez yargılama yapılmıştır. Bern Büyükelçisi iken ihtilal sonrası görevden alınan ¹¹⁸ Fahrettin Kerim Gökay, Fuat Köprülü ile beraber 21 Haziran 1960 günü tevkif edilerek Yassıada'ya sevk edilmiştir. Her ikisi de DP'lilerle teması olmayacak şekilde tamamen ayrı bir bölümde barındırılmışlardır. Ayrıca Gökay ve Köprülü de birbiri ile temas etmeyecek şekilde yerleştirilmiştir¹¹⁹.

Yassıada'da görülen ikinci davada Menderes ve hükümet üyeleri yargılanarak, dava sonucunda olaylar sadece hükümet üyeleri üzerine yıkıldığı iddia edilmektedir. Menderes'in

¹¹⁴ Keskin, a.g.m.

¹¹⁵ Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Fahrettin_Kerim_G%C3%B6kay, 17 Ağustos 2010.

¹¹⁶ Güven, a.g.e., s. 99.

¹¹⁷ Ziyaoğlu, a.g.e., s.411.

¹¹⁸ *Milliyet*, 23 Temmuz 1960, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

¹¹⁹ *Milliyet*, 5 Ekim 1960, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

MAH yani MİT Başkanı'nın mahkemeye çağrılması isteği defalarca reddedilmiştir. Sonuç olarak olaylar aydınlatılamamıştır¹²⁰.

6 – 7 Eylül duruşmaları Yassıada muhakemelerinin en ilgi çekici davalarından biri olmuştur. Duruşmanın ilk gününde Yüksek Adalet Divanı 4000 kelimelik kararnameyi 11 sanığa okumuştur. Kararnamenin esası adı geçen olayların bir tertip eseri olduğu noktasında toplanmış olsa da sanıklardan hiçbirinin bunu kabul etmediği ve bir kısmının bunun gizli bir kuvvet veya komünist tertibi olabileceği fikrini savunduğu ifade edilmiştir. Mahkeme Başkanı ise daha önce kurulan muhakemenin komünistlerin ve olayla ilgili gösterilen Kıbrıs Türktür Cemiyeti üyelerinin beraatına karar vermiş olduğunu öne sürerek bu durum karşısında faillerin kim olabileceğini sormuştur. 11 sanık da hiçbir şeyden haberdar bulunmadıklarını iddia etmişlerdir. Sanık İstanbul Valisi Gökay:

"Hadisenin içine kimler karışmıştır, muharrikleri kimler olabilir bilemiyorum"

şeklinde ifade vermiştir. Gökay'ın mahkeme günü koltuğunda dosyası, göğsünü şişirmiş, başı yukarda yürüdüğü belirtilmektedir¹²¹.

Fahrettin Kerim Gökay'ın kardeşi ve halen Fahrettin Kerim Gökay Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanı olan Prof. Dr. Hüsamettin Gökay 6–7 Eylül olayları ile ilgili bildiklerini Nazır Şentürk ile gerçekleştirdiği röportajda şu şekilde ifade etmiştir¹²².

“ O zamanda geçen şöyle bir hikâye var- onu pek anlatmak istemem ama-: Adnan Bey ve Celal Bey buraya gelip kargaşanın içinde kalıyorlar. O kargaşada onları kurtaran kişi bile Fahrettin Kerim olmuştur ki bu yüzden 3 ay Yassıada'da kaldı. Dediler ki: “Fahrettin Kerim tam olarak tedbir almadı.” Hâlbuki tedbir almış, orduyu çağırmış, asker gelmişti. Nihayet oradaki bir jandarma yüzbaşısı onun lehine konuştu ve böylece üç ay sonra aklanarak Yassıada'dan çıktı.”

1960 darbesinden sonra Yassıada'daki mahkemede İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay şiddet olaylarının engellenmesi için gerekli önlemlerin alınmadığı gerekçesi ile suçlanmıştır ancak Gökay'ın suçunun zaman aşımına uğradığı ifade edilmektedir¹²³.

¹²⁰ Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/6-7_Eyl%C3%BCl_Olaylar%C4%B1, 19 Ağustos 2010.

¹²¹ (Çevrimiçi), <http://www.megarevma.net/altieylul.htm>, 19 Ağustos 2010.

¹²² Şentürk, a.g.e., s.119.

¹²³ Güven, a.g.e., s. 99.

Fahrettin Kerim Gökay'ın Diğer Çalışmaları

Fahrettin Kerim Gökay zamanında bu çalışmanın başında anlatılan hizmetlerinin yanında Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü geliştirilerek, halka hizmet eden kamu kuruluşlarından biri haline getirilmiştir¹²⁴. Ayrıca “İstatistik Yıllıkları”nın hazırlanmasına önem verilmiştir. Hazırlanan yıllıklar her yıl Avrupa ve Amerika'ya gönderilmiştir. Böylelikle Neşriyat ve İstatistik Müdürlüğü Lahey'de bulunan Milletlerarası İstatistik Enstitüsü'ne 1956 yılında üye olarak kabul edilmiştir¹²⁵.

Fahrettin Kerim Gökay döneminde bakanlıklar ile işbirliği içerisinde vilayet ve belediye dışında kalan müesseselerin kurulmasında çaba gösterilmiştir. Cerrahpaşa Hastanesinde Trahom Enstitüsü, çeşitli pavyonlar, kan bankaları vb. inşa edilmiştir¹²⁶.

Bern Büyükelçiliği (1957-1960)

1957 yılında genel seçimler yapılmış, İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'dan Şemsettin Günaltay'ın seçimlerle ilgili ithamların yer aldığı demecine karşılık vermesi istenmiştir. Günaltay, Gökay'ın hem eski Başbakanı hem pek çok şeyler borçlu olduğu bir yakını olduğundan dolayı bu cevap başka valiler tarafından verilmiştir. Artık Başbakan ve İçişleri Bakanı ile anlaşmazlıklar ve müdahaleler artmıştır. Gökay bu durumu “Eşref Saati” olarak değerlendirmiş, Çanakkale milletvekillerinden Emin Kalafat aracılığı ile görevinden ayrılmak için Başbakan'a başvurmuştur¹²⁷.

Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay, 20 Kasım 1957 tarihli Cumhurbaşkanı Celal Bayar imzasıyla çıkan kararname ile Bern Büyükelçiliği'ne atanmıştır. Gökay'ın Valilik ve Belediye Başkanlığı görevinden ayrılışı ve Bern Büyükelçiliği'ne başlaması üzerine çeşitli gazetelerde haberler yer almıştır.

29 Kasım 1957 günü “Gökay Bugün Yeni Vazifesine Gidiyor” başlıklı Milliyet Gazetesi yayınında Fahrettin Kerim Gökay'ın Taksim Belediye Gazinosu'nda gazetecilere verdiği öğle yemeğinde söylediği ve yemekte hazır bulunanları duygulandıran şu sözlere yer vermiştir¹²⁸:

“Bu toplantı hepsinden başka bir ayrılık toplantısıdır. Ben bir şey yapmadım, birlikte yaptık. Siz makası verdiniz, ben kurdeleyi kestim.”

¹²⁴ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.399.

¹²⁵ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.400.

¹²⁶ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.400.

¹²⁷ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.401.

¹²⁸ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.415.

Bern Büyükelçiliği döneminde de hayatı boyunca olduğu gibi başarılı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Milletlerarası Göçmen Teşkilatı Reisi olan Bern Büyükelçisi Fahrettin Kerim Gökay teşkilatla ilgili incelemelerde bulunmak üzere gittiği Roma’da Papa XXIII Jean tarafından kabul edilmiştir. Papa, Gökay ile Türkçe konuşmuş ve eski İstanbul Valisi vasıtasıyla Türk milletine şu mesajı göndermiştir¹²⁹: “Türk milletini Allah hayırlı ve mübarek kılsın.”

Her yıl İsviçre’nin Cenevre şehrinde yapılmakta olan anti-alkolik yaz kurslarının dördüncüsünde dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen profesörler tarafından alkolün insanlar ve toplum üzerinde yaptığı yıpratıcı tesirlere dair verilen seri konferanslar sırasında, Bern Büyükelçisi Fahrettin Kerim Gökay da “Türkiye ve Ortadoğu’da alkolizm ve alkolizmle mücadele” konusunda bir konuşma yapmıştır¹³⁰.

Bern büyükelçisi olduğu dönemde Fahrettin Kerim Gökay’ın önceden Gülhane Parkı’na konularak sonra yerinden kaldırılan büstü 29.08.1958 günü tekrar Lütfü Kırdar’ın büstünün yanındaki yere yerleştirilmiştir¹³¹.

Bern Büyükelçisi Fahrettin Kerim Gökay’ın ismi 27 Mayıs ihtilalinden sonra merkeze alınan büyükelçi, elçi ve delegelerle idare memurlarının ve vazifelerine son verilen müstahdemlerin isimleri arasında yer almıştır¹³².

YTP Milletvekilliği (1961-1965)

Fahrettin Kerim Gökay, 1960 ihtilalinden sonra yapılan ilk genel seçimde 1961 yılında Yeni Türkiye Partisi’nden İstanbul milletvekili seçilmiştir. 25.10.1965 tarihine kadar milletvekilliği devam etmiştir¹³³.

Fahrettin Kerim Gökay’ın milletvekili seçildiği Yeni Türkiye Partisi (YTP), Ekrem Alican Genel Başkanlığı’nda 1961 yılında kurulmuştur. Yeni Türkiye Partisi’nin kurucuları Ekrem Alican’ın yanında Prof. Cahit Talas, Prof. Aydın Yalçın, Hikmet Belbez, İrfan Aksu, Raif Aybar, Hasan Kangal, Sırrı Öktem, Dr. Esat Eğilmez’dir. Fahrettin Kerim Gökay ise Yüksel Menderes, Dr. Yusuf Azizoğlu, Ali İhsan Çelikkan, Emil Galip Sandalcı, İhsan Hamit Tigrel,

¹²⁹ *Milliyet*, 14 Mart 1959, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

¹³⁰ *Milliyet*, 14 Ağustos 1958, s. 3, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

¹³¹ *Milliyet*, 29 Ağustos 1958, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

¹³² *Milliyet*, 23 Temmuz 1960, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

¹³³ Acar, a.g.e., 119.

Rıfat Özten, Cemal Tarlan, Recai İskenderoğlu, Sadık Perinçek ve Hayri Mumcuoğlu ile beraber üyeler arasındadır¹³⁴.

27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra Demokrat Parti'nin kapatılmasıyla siyasi yaşamda doğan boşluğu doldurmak üzere kurulmuş olan¹³⁵ YTP, 15 Ekim 1961 seçimlerinde %13, 73'lük oy oranı ile CHP, AP ve CKMP'den sonra 4. parti olmuş ve 450 milletvekili arasından 65 milletvekili çıkarmıştır¹³⁶. 1962'de kurulan İsmet İnönü başkanlığındaki hükümette 6 bakanlık kazandı. 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlerde %3,72 oy oranı ile 19 milletvekilliği kazanabilen YTP'nin üçüncü ve son seçimi olan 1969'da %2, 18 oy alarak sadece 6 milletvekili çıkarabilmiştir. Demokrat Parti'nin mirasçısı olarak görülen Adalet Partisi ve yeni kurulan Milli Nizam Partisi karşısında varlığını daha fazla devam ettiremeyen YTP, 1973'te siyasi yaşamdan çekilmiştir¹³⁷.

Milletvekilliği süresince Fahrettin Kerim Gökay, İmar ve İskân Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevlerinde bulunmuştur.

Fahrettin Kerim Gökay milletvekili olduğu dönemde yapmış olduğu bir radyo konuşmasında demokrasinin gelişimi ile ilgili şu cümlelere yer vermiştir¹³⁸:

“Cumhuriyet devrindeki parti mücadeleleri memnunluk veri olmamış, arkalarında geniş kitleler toplayan partiler başarısızlıkla ömürlerini vakitsiz sona erdirmek zorunda kalmışlardır. Bütün dünya üzerinde halkın idaresine ve akliselimin aydın rehberliğine önem vermeyen partilerin kitle sempatisini kaybettikleri görülmektedir. İktidar veya muhalefet partilerinin birbiriyle mütemadiyen çekişmeleri memleket havasını bozar. Beklenen huzur ve istikrara, iktisadi gelişmelere zarar verir. İhtilalden tekâmüle geçtiğimiz bu devrede tarihi sorumluluk taşıyan partilerimizin çok dikkatli hareket etmeleri ve memleketi iki düşman kampa ayırmamaya azami gayret sarf etmeleri gerekmektedir. Demokratik nizami zedeleyecek bütün hareketlerin karşısındayız.”

¹³⁴ (Çevrimiçi), http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, 31.01.2011.

¹³⁵ (Çevrimiçi), [http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_T%C3%BCrkiye_Partisi_\(1961\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_T%C3%BCrkiye_Partisi_(1961)), 31.01.2011.

¹³⁶ (Çevrimiçi), http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=4, 31.01.2011.

¹³⁷ (Çevrimiçi), [http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_T%C3%BCrkiye_Partisi_\(1961\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_T%C3%BCrkiye_Partisi_(1961)), 31.01.2011.

¹³⁸ *Milliyet*, 4 Haziran 1964, s. 7, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

İmar ve İskân Bakanlığı (Temmuz 1962-Kasım 1963)

Fahrettin Kerim Gökay 1962–1963 yılları arasında 9. İnönü hükûmetinde İmar ve İskân Bakanlığı görevinde bulunmuştur¹³⁹.

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından hükûmet kurma görevi verilen Malatya Milletvekili İsmet İnönü CHP, YTP, CKMP ve bağımsızlardan oluşan bir koalisyon hükûmeti olan IX. İnönü Hükûmeti (25.06.1962–25.12.1963)'ni kurmuştur. 7 Temmuz 1962'de yapılan güven oylamasında kullanılan 397 oyun 259'u kabul, 134'u ret yönünde çıktı. 4 milletvekilli çekimsiz kalırken, 50 milletvekili oylamaya katılmadı. Koalisyon ortaklarından CKMP ve YTP' nin kabineden çekilmesi üzerine İnönü istifa etti¹⁴⁰.

Fahrettin Kerim Gökay bakanlığı döneminde öncelikle gecekondular ve toprak reformu konularında çalışmalar yapmıştır.

İmar ve İskân Bakanı Fahrettin Kerim Gökay 20.12.1962'de vilayette yaptığı basın toplantısında hükûmetin beş yıllık kalkınma planına dokunulmamak şartı ile İstanbul Boğazı'na teklifi veren yabancı firmalar tarafından asma köprü yapılacağını bildirmiştir. Gökay, İtalyan şehircilik uzmanı Prof. Piccinato'nun tekrar davet edildiğini ve İtalyan profesörün iki yıl önce hazırladığı planlar üzerinde bazı değişiklikler yapılmak suretiyle nazım planının hızlı bir şekilde tamamlanarak onaylanacağını söylemiştir¹⁴¹.

Gökay, şehrin hızlı bir şekilde gelişmesi üzerine Beyoğlu kısmına inhisar eden nazım planının 1954 yılında İstanbul Belediyesi'nde teşkil olunan müşavir heyet tarafından tekrar ele alındığını ve "Beyoğlu Revizyonlu Nazım Planı" ismini taşıyan bu planın da Bayındırlık Bakanlığı tarafından 17 Şubat 1954 te tasdik edildiğini eklemiştir¹⁴².

Asma köprü konusunda da daha önce muhtelif etütlerin yapılmış ve tatbikata geçilmek üzere karara da varılmıştır. Bu aşamadan sonra Bayındırlık Bakanlığı'nın sorumlu olduğunu ifade eden Fahrettin Kerim Gökay, İstanbul nazım planı çalışmalarını yürütmek üzere görevlendirilmesi kararlaştırılan uzmanlar grubu tarafından ileriye sürülmüş olumlu- olumsuz tüm değerlendirmeleri de göz önünde tutarak bir kere daha tetkik ve karara bağlamasında da fayda gördüğünü belirterek konuşmasını tamamlamıştır¹⁴³.

¹³⁹ (Çevrimiçi), <http://www.msxlab.org/forum/siyaset-tr/22871-fahrettin-kerim-gokay-fahrettinkerim-gokay-hakkinda.html>, 17 Ağustos 2010.

¹⁴⁰ (Çevrimiçi), <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/12256.htm>, 31.01.2011.

¹⁴¹ *Milliyet*, 21 Aralık 1962, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.

¹⁴² TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: VIII, 30. Birleşim, 22.01.1963, s.139.

¹⁴³ TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: VIII, 30. Birleşim, 22.01.1963, s.140.

Fahrettin Kerim Gökay sorumluluğunu taşıdığı bakanlığın gerçekleştirmiş olduğu çalışmalar sonucunda Doğu'nun tüm hastalıklarını ve acil ihtiyaçlarını tespit ettiklerini belirtmiştir. Gökay, Doğu'nun bir an evvel kalkınmasının, Batıya, Doğudan yeni ışık ve nur getireceğine inandığını, bu nedenle 5 yıllık kalkınma planlarında Doğu'ya öncelik tanıdıklarını ifade etmiştir¹⁴⁴.

İstanbul Milletvekili Fahrettin Kerim Gökay İmar ve İskân Bakanı sıfatı ile bakanlığı döneminde memlekette meydana gelen birçok deprem ve sel gibi felaketlerin hükümet tarafından çözümü için çalışmalar yapmıştır. Örneğin Fahrettin Kerim Gökay, Iğdır depreminde vatandaşın kışın açıkta kalmaması için yeni inşaatı temin etmek üzere Yunanistan'ın depreme uğrayan bütün bölgelerini tetkik ederek bunları yeniden yapmış, uluslararası bir şöhrete sahip Alman uzman Prof. Ludiviçi'yi görevlendirmiştir¹⁴⁵. Belediye Başkanlığı döneminde edindiği tecrübeleri Bakanlığı sırasında da tüm ülkeye yayma fırsatı bulmuştur.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı (05.11.1963 – 26.12.1963)¹⁴⁶

Fahrettin Kerim Gökay 10. İnönü hükümetinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak çalışmıştır¹⁴⁷. Fahrettin Kerim Gökay 1995 yılına kadar geçen 75 yıllık süreç içerisinde görev yapan 48 sağlık bakanı arasında 2. Özal hükümetinin sağlık bakanlarından Cemil Çiçek ve bir aylık süre Prof. Dr. Celal Ertuğ'dan 1 ay 20 günlük süre ile 3. en kısa sağlık bakanlığı yapan kişi olmuştur¹⁴⁸.

CHP Milletvekilliği

İhtilalden sonra girdiği Yeni Türkiye Partisi'nden 1964 yılında ayrılmıştır. Daha önce olduğu gibi 1965 yılından sonra Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olarak siyasi hayatına devam etmiştir¹⁴⁹.

CHP Grubu adına İstanbul Milletvekili Fahrettin Kerim Gökay'ın, Silahlı Kuvvetlere verilecek 250 milyon liralık ek ödeneklere ait kanun tasarısının CHP'nin muhalefeti yüzünden görüşülemediğine dair bir gazetede çıkan haberin doğru olmadığı hakkında gündem dışı söz almıştır. Fahrettin Kerim Gökay bu önerenin meclis olarak, öncelik ve ivedilikle

¹⁴⁴ TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: IX, 41. Birleşim, 06.02.1963, s.601.

¹⁴⁵ TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: IX, 41. Birleşim, 06.02.1963, s.598.

¹⁴⁶ Sağlık Bakanlığı, (Cevrimici), <http://www.saglik.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA6AA849816B2EFD157CB4DF4A46466>, 17 Ağustos 2010.

¹⁴⁷ Acar, a.g.e., 119.

¹⁴⁸ *Milliyet*, 16 Ağustos 1995, s. 22, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010

¹⁴⁹ Ziyaoğlu, a.g.e. .s.389.

müzakeresinin kabul edilmesine rağmen bir gazetede CHP' nin muhalefeti yüzünden bunun müzakere edilemediği ve kaldığı yönündeki haberin hepsinin üzerinde titrediği orduya karşı istemedikleri tarzda laübalîyane bir davranış telakki ettiğini ifade etmiştir¹⁵⁰. Bu açıklaması Askeri vesayetin siyaset üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir.

Siyaseti Bırakma

Fahrettin Kerim Gökay ihtilal sonrası girdiği Yeni Türkiye Partisi'nden 1964 yılında ayrılmış, 1965 yılında eskiden olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisi üyeliğine geçmiştir¹⁵¹.

1969 milletvekili seçimlerinde Gökay ancak 17. aday sırasında yer alabilmiştir. Aday listesinin ilk sıralarında ise yanından ve birkaç rütbe aşağıdan yetiştirdiği kişiler yer almıştır. Fahrettin Kerim Gökay bir yetiştirici olarak bu durumdan memnurluk duymuş olmasına karşın ünlü bir profesör, yetiştirici bir amir, milletlerarası bir sima ve bir politikacı olarak aday listesinden çekilmeyi tercih etmiştir. 1970 yılında da CHP'den istifa etmiştir¹⁵². Ülkeye bunca hizmeti olan bir kişiye 17.sıranın verilmesi siyasetin acımaz ve vefasız yüzünü göstermektedir.

Başlıca Eserleri

Yazdığı Kitaplar

Fahrettin Kerim Gökay akademik, siyasi ve sosyal birikimlerini kitap, makale, kongrelere sunulmuş bildiri ve raporlardan oluşan yaklaşık 200'e yakın eserinde toplamıştır. Bu eserler içerisinde İngilizce, Almanca ve Fransızca olanları da mevcuttur¹⁵³. Yayınlanmış eserlerinden başlıcaları yıllara göre düzenlenmiş şekilde şunlardır¹⁵⁴:

- Gayritabii Asklar Üzerine Ruhi Tetkikler (1924)
- Yeşil Kitap (1925)
- Akıl Hastalıklarının Teşhis ve Tedavisi(1924)
- Türkiye'de Felc-i Umumi Meselesi (1926)
- Cümle-i Asabiye Frengisinde Tedavi (1927)
- Yorgun Sınırlar ve Marazi Aşklar Üzerinde ruhi Tetkikler(1928)
- İntiharlar Karşısında Ruhiyatçı (1928)
- Ruh Hastalıkları (1928)

¹⁵⁰ TBMM Arşivi, *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C: XXXIX, 104. Birleşim, 24.02.1962, s. 149.

¹⁵¹ Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.389.

¹⁵² Ziyaoğlu, a.g.e. ,s.414.

¹⁵³ Acar, a.g.e., 120.

¹⁵⁴ Acar, a.g.e., 121.

- Tecrübi Ruhiyatta Muayene Usulleri (1928)
- İç Hastalıkları Kliniği (1943)
- Ameliyatla Salah Göstermiş Ekstra Meduller Tümör Vak'ası (1944)
- Sinir Hastalıkları (1946)
- Rakı Fiyatlarının İndirilmesi Hakkında Memleket Aydınlarının Düşünceleri (1947)

Dursun Kırbaş'ın "Türkiye'de Nörolojinin Dünü Bugünü" başlıklı makalesinde Fahrettin Kerim Gökay'ın 1941 yılındaki tıbbi eserlerine yer verilmektedir¹⁵⁵:

- Torsiyen spazmı vakası
- Claude Bernarde-Horner ve Brawun-Sequard arazi gösteren medulla Travması
- Cinsi kudretin insan hayatı üzerindeki tesiri, buluş psikolojisi
- Sıkıntıların Psikopatolojisi
- Sinir harbi psikolojisi
- Tutunun psikolojik tesirleri
- Akıl Hastalıklarının tekevvüne tesiri
- Coro-Psikyatride yenilikler

Ayrıca siyasi ve sosyal alanlarda da yaptığı birçok çalışması mevcuttur.

Çıkardığı Gazete ve Dergiler

Ahrar Gazetesi

Ahrar, "hür" sözcüğünün çoğuludur ve "Özgürlük Taraftarları" anlamına gelmektedir. Ahrar Gazetesi 2 Eylül 1919'da haftalık olarak Eskişehir'de yayınlanmaya başlamıştır. "Hatipler Cad. Daire-i Mahsusa" adresinde Ömer Avni Bey tarafından yönetilen gazete Liva Matbaası'nda basılmıştır. O zamanlar 100 paradan satılan Ahrar Gazetesi, 40x30 ebatlarında idi¹⁵⁶.

Doğu Dergisi

Doğu dergisi Zonguldak'ta sahibi ve yazı işleri müdürü Tahir Akın Karauğuz tarafından 29 Ekim 1942–15 Ağustos 1951 tarihleri arasında toplamda 96 sayı olarak çıkarılmıştır. Bu derginin yazarları arasında Mehmet Emin Yurdakul, Abdulkadir Karahan, Halide Edip Adıvar,

¹⁵⁵ Kırbaş, a.g.m.

¹⁵⁶ Acar, a.g.e., 121.

Aka Gündüz, Cafer Seydahmet Kırimer, Necip Fazıl Kısakürek, Behçet Kemal Çağlar gibi birçok ünlü isimlerin yanında Fahrettin Kerim Gökay da bulunmaktadır.

Doğu Dergisi'nin ilgi çekici bir yayın etkinliği, Cafer Seydahmet Kırimer, Hasan Ferit Cansever, Fındıkoğlu Ziyaeddin Fahri, Hamdullah Suphi Tanrıöver, İsmail Habip Sevük, M. Şerif Korkut gibi ünlü kişilerin katıldığı “*Türkçülük nedir?*” sorulu bir anket düzenlemesi olmuştur. Anadolu’da çıkarılan bu nitelikli dergi, mali imkânsızlık yüzünden kapanmak zorunda kalmıştır¹⁵⁷.

Yeşilada Dergisi

Yeşilada Dergisi; 1948–51 yılları arasında Kıbrıs Türkleri adına, İstanbul'da yayınlanan bir dergidir ve 23 sayı çıkarılmıştır. Derginin sahibi, Hasan Nevzat Karagil'dir¹⁵⁸. Bülent Kutlu Türk Dünyası dergilerinin kronolojik tarihçesi adlı bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmasında derginin yazarları arasında yer alan Hasan Nevzat Karagil, Nihal Atsız, Behçet Kemal Çağlar, Hüseyin Cahit Yalçın, Falih Rıfkı Atay, Refik Halit Karay, Şükufe Nihal, Sadi Irmak, Nihat Erim, Feridun Fazıl Tülbentçi, Derviş Manizade, Ahmet Emin Yalman, Sedat Simavi, Mehmet Giritlioğlu, Rakım Çalapala, Fethi Gemuhluoğlu, Kazım Nami Duru, Mümtaz Faik Fenik, Oğuz Özdeş, Galip Kemal Söylemezoğlu, İsmet Altan, Celalettin Rodoslu ve Fahrettin Kerim Gökay gibi isimler yer almaktadır.

Tıp Dünyası Dergisi

1927 yılında yayımlanmaya başlayan Tıp Dünyası dergisi, kâğıt sıkıntısı nedeniyle 1980’den itibaren iki ayda bir çift numara basılarak çıkarılmıştır. Dergi, 1986 yılına kadar yayınlanmıştır. Bu dergi 1930’da sırasıyla Fahrettin Kerim başkanlığında kurulan “Türkiye Akıl Hıfzısıhhası Cemiyeti” ve “Türkiye Sosyal Psikiyatri Araştırma Derneği” nin yayın organı olmuştur¹⁵⁹.

Gökay’ın 80 yaşını bitirmesi münasebeti ile kendisine ayrılan Şubat 1981 tarihli derginin 1–2. sayısında kendisinin Türkçe ve yabancı dillerde yazılmış tüm eserleri yer almaktadır¹⁶⁰.

Birinci Dünya Savaşı’nda Tıp Fakültesi’nden; 680 Türk, 40 Rum, 35 Ermeni ve 10 Musevi olmak üzere toplam 765 öğrenci silahaltına alınmıştır. 1915 yılında Tıbbiye’ye

¹⁵⁷ Necmeddin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008.

¹⁵⁸ Bülent KUTLU, “Türk Dünyası dergilerinin kronolojik tarihçesi”, *Kalgay Dergisi*, (Çevrimiçi), <http://www.kalgaydergisi.org/index.php?sayfa=dergiicerik&sayi=44&kod=48>, 18 Ağustos 2010.

¹⁵⁹ Acar, a.g.e., s.120-121.

¹⁶⁰ Acar, a.g.e., 121.

kaydolan 1. sınıf öğrencilerinin tamamının Çanakkale'de şehit düştüğü ve bu nedenle 1921'de Tıbbiye'nin hiç mezun vermediği öteden beri söylenegelmekte olmasına rağmen kanıt arama çabaları sonuç vermemiştir. Tıbbiyeli şehitler için bir abide yapılması 1933 yılında, Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın sahibi ve mesul müdürü olduğu Tıp Dünyası dergisi tarafından önerilmiştir¹⁶¹.

Yaptırmış Olduğu Okullar

Fahrettin Kerim Gökay'ın yaşadığı süre içerisinde elliye yakın okul yaptırdığı bildirilmektedir¹⁶². Bu durum onun eğitime verdiği önemin bir göstergesidir. Ayrıca dört yıllık 25 ilkokulun inşası tamamlanarak 6 yıl içerisinde dört yüzden fazla okulun tamiri yapılmıştır.

Adını Taşıyan Yapılar

- Fahrettin Kerim Gökay Vakfı
- Ord. Prof. Fahrettin Kerim Gökay Ruh Sağlığı Merkezi¹⁶³
- Prof. Dr. Fahrettin Kerim ve Nilüfer Gökay Huzurevi, Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi¹⁶⁴
- Fahrettin Kerim Gökay Anadolu Lisesi¹⁶⁵
- Fahrettin Kerim Gökay Müze ve Kütüphanesi¹⁶⁶
- Fahrettin Kerim Gökay Pavyonu¹⁶⁷
- Fahrettin Kerim Gökay Caddesi¹⁶⁸
- Eskişehir'de yer alan Fahrettin Kerim Gökay Sokağı

Vasiyeti

Önemli bir serveti olan Fahrettin Kerim Gökay'ın terekesinde 630 adet tapu bulunduğu çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, tüm varlığını kendi adını taşıyan vakfa bırakmıştır.

¹⁶¹ (Çevrimiçi),http://www.istanbul.edu.tr/itf/index.php?option=com_content&view=article&id=486&Itemid=52, 22. Ağustos 2010.

¹⁶² Şentürk, a.g.e, s.116.

¹⁶³ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010.

¹⁶⁴ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010.

¹⁶⁵ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010.

¹⁶⁶ Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010.

¹⁶⁷ Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Fahrettin_Kerim_G%C3%B6kay, 17 Ağustos 2010.

¹⁶⁸ Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Fahrettin_Kerim_G%C3%B6kay, 17 Ağustos 2010.

Ölümü

Fahrettin Kerim Gökay, 22 Temmuz 1987'de çok sevdiği İstanbul'da ölmüştür. Teşvikiye Camii'nde gerçekleştirilen cenaze törenine Başbakan Turgut Özal, Milli Savunma Bakanı Zeki Yavuztürk ve Vali Nevzat Ayaz da katılmıştır¹⁶⁹. Cenaze namazı kılındıktan sonra Sahrayı Cedit aile mezarlığında toprağa verilmiştir¹⁷⁰.

Vefatı üzerine İstanbul Valisi Nevzat Ayaz'ın açıklaması şu şekildedir¹⁷¹:

“Hayatı boyunca insanlık için hizmeti kendine şiar edinen ve İstanbul’umuzun sembolü haline gelen bu değerli insanın vefatı büyük teessür yaratmıştır.”

Fahrettin Kerim Gökay'ın ölmeden önce Alman Hastanesi'nde kısmi felç tedavisi gördüğüne dair bilgi, Milliyet gazetesinde yer almaktadır¹⁷².

Sakıp Sabancı gibi iş, tıp, sanat ve spor dünyasının önde gelen kişilerin henüz hayattayken büstlerini yaptırmıştır. Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay da büstü yapılan kişiler arasında yerini almıştır¹⁷³.

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın eşi Emine Nilüfer Gökay 9 Ağustos 2000 Çarşamba günü 96 yaşında yaşamını yitirerek Sahrayı Cedit Mezarlığı'ndaki aile kabristanında Fahrettin Kerim'in yanına defnedilmiştir. Gökay'ın cenazesine, yeğenleri Zeynep Çakmut, Fatma Tuzcuoğlu, Hasan Kunter, Haluk Kunter ile kurucusu olduğu 21'inci Yüzyıl Eğitim ve Kültür Vakfı temsilcileri katılmıştır¹⁷⁴.

Sonuç

Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay: Tıp doktoru, siyasetçi, cemiyetçi... Bu makale kapsamında Fahrettin Kerim Gökay'ın hayatı tüm yönleri ile ele alınmaya çalışılmıştır. Bu anlamda yazılı kaynaklardan, mülakatlardan ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır.

Yapılan araştırmada yazılı kaynakların oldukça az olması çalışma boyunca karşılaşılan problemlerden biridir. Daha önemlisi ise var olan kaynaklar arasında özellikle tarih konusunda yaşanan bilgi farklılıklarıdır. Örneğin Toptaşı Bimarhanesi'nde çalışmaya başlama yılı bir

¹⁶⁹ *Milliyet*, 12 Eylül 1979, s. 7, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

¹⁷⁰ ¹⁷⁴ *Milliyet*, 12 Eylül 1979, s. 7, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

¹⁷¹ *Milliyet*, 25 Temmuz 1987, s. 12, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

¹⁷² *Milliyet*, 25 Temmuz 1987, s. 12, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.

¹⁷³ (Çevrimiçi), <http://www.yenibursa.com/index.php?mod=News&NewsId=2696&hightext=MHP>, 23 Ağustos 2010.

¹⁷⁴ (Çevrimiçi), <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/08/12/230660.asp>, 23 Ağustos 2010.

yayında 1919¹⁷⁵ iken diğerlerinde 1922¹⁷⁶ olduğu görülmektedir. Diğer bir örnek de, Türkiye’de kurucusu olduğu Lions kulüplerinin çeşitli şubelerinin internet sitelerinde yer alan tarihçe bölümünde yaşanmaktadır. Bir kaynakta Türkiye’deki ilk Lions Kulübü olan İstanbul Milletlerarası Lions Kulübü’nün, 8 Ekim 1963 günü resmen kurulduğu ifade edilirken, diğer bir kaynakta 16 Mayıs 1963 olarak verilmektedir¹⁷⁷.

Fahrettin Kerim Gökay’ın adını vermiş olduğu ve tüm malvarlığını bağışladığı Fahrettin Kerim Gökay Vakfı’nın kendisinin hayatı ve gerçekleştirmiş olduğu çalışmalarla ilgili tanıtıcı bir çalışma yapmamış olması da ilginç bulunmuştur.

Fahrettin Kerim ilkokuldan üniversite bitimine kadar çok başarılı ve sosyal bir öğrencilik hayatı geçirmiştir.

Fahrettin Kerim nöroloji tarihinde kendisinden söz ettirdiği kadar İstanbul’da gerçekleştirmiş olduğu hizmetlerle de gündemde kalmıştır. Vali ve Belediye Başkanlığını bir arada yürütme şansını elde eden son kişi olarak imar ve şehircilik hizmetleri açısından planlı çalışmalar yürütmüştür. Yol ve su hizmetleri de dönemin başarılı çalışmaları arasındadır. Türkiye’de ilk kez tanzimli satışları başlatan Fahrettin Kerim Gökay, klakson yasağını Avrupa ülkelerinden önce getirerek öncülük etmiştir. Şehrin onarımına verdiği önemin yanı sıra, hayali olan metro ile ilgili de çalışmalar yürütmüştür. Özellikle sarhoşlarla mücadelede aldığı önlemlerle halk arasında efsaneleşmiştir. Sanat çalışmalarının yanında, sosyal etkinlikler de düzenlemiştir. Ne yazık ki 6–7 Eylül olaylarındaki tutumu, gerçekleştirdiği başarılı çalışmalarını gölgelemiştir.

Büyükelçilik, milletvekilliği ve bakanlıklardan sonra siyaseti bırakarak, sosyal hizmetlerde görev almıştır. Meclis tutanakları incelendiğinde 50 yıl önce tartışılan konuların günümüzde tartışılanlarla benzerlik göstermesi de dikkat çekicidir.

Siyasi hayatına bakıldığında eski bir partinin kendisinden yararlanmayı bilmediği, Fahrettin Kerim Gökay’ın da ihtilalden sonra gireceği partiyi isabetli seçmediği yorumu yapılabilir. Ayrıca Cemal Gürsel’in etkisi altında kalmayarak Adalet Partisinin kuruluşunda

¹⁷⁵ Acar, a.g.e.

¹⁷⁶ “Türkiye’de Lions”, (20.01.2009) (Çevrimiçi), <http://www.barbarosleo.org/index.php?itemid=31&catid=8>, 17 Ağustos 2010.

¹⁷⁷ “Kazım Esen’e Plaket”, *Kadıköy*, 27 Ocak 2006, (Çevrimiçi), http://www.gazetekadikoy.com/home.asp?id=23&yazi_id=1466, 17 Ağustos 2010.

öncülük ettiği takdirde tecrübeli bir genel başkan ve başbakan olarak ülkeye büyük hizmetler etme şansını kaçırdığı da iddia edilmektedir¹⁷⁸.

Suat Ballar Fahrettin Kerim Gökay'ın politikaya olan büyük aşkına rağmen yaradılışı gereği doğruya doğru, yanlışla yanlış dediğini ve politikacı özelliklerine hiçbir zaman sahip olmadığını belirtmiştir¹⁷⁹.

Fahrettin Kerim Gökay'ın içki konusunda gösterdiği hassasiyeti sigara konusunda göstermemesi de ilgi çekicidir. Belki de o zamanlar sigaranın bilimsel olarak zararlarının pek bilinmemesi de bu hususta etkili olmuş olabilir. Bugün hala yaşıyor olsaydı sigaranın en büyük düşmanı olacağından şüphe yoktur.

Fahrettin Kerim Gökay'ın sosyal ve politik alandaki başarısını sağlayan etmenler Avrupa'da pek çok dost edinmiş olması, birkaç yabancı dili kolaylıkla konuşması, ansiklopedik bilgisi, girgin bir mizaca sahip bulunması, anlayış hızı, hitabet gücü, psikolojik sezisleridir¹⁸⁰.

Sonuç olarak Fahrettin Kerim Gökay'ın yaşadığı zaman diliminden en az 50 yıl ileride bir düşünce yapısına sahip olduğu ve yaşarken kendisine ayak uydurabilecek çalışma arkadaşları bulmakta zorluk çektiği söylenebilir. Gökay, hem iyi bir bilim adamı hem de iyi bir devlet adamı olarak yıllarca ülkesine hizmet etmiş ve yüzlerce kalıcı eser bırakmıştır. Gökay'ın hayatında hem idarecilerin hem de bilim adamlarının kendilerine örnek alabilecekleri pek çok olay ve husus vardır.

Kaynaklar

Ansiklopedi

- 1- Toprak, Z., "Fahrettin Kerim Gökay", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, Cilt 3, Ankara, 1994.

Arşiv (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Kütüphanesinden Elde Edilen Belgeler Tbm Arşivi)

- 1- TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: VIII, 30. Birleşim, 22.01.1963, s.139.
- 2- TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: VIII, 30. Birleşim, 22.01.1963, s.140.
- 3- TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: IX, 41. Birleşim, 06.02.1963, s.601.

¹⁷⁸ Ziyaoğlu, a.g.e. 414.

¹⁷⁹ Ballar, a.g.e., s. 202.

¹⁸⁰ Ziyaoğlu, a.g.e. 404.

- 4- TBMM Arşivi, *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C: IX, 41. Birleşim, 06.02.1963, s.598.
- 5- TBMM Arşivi, *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C: XXXIX, 104. Birleşim, 24.02.1962, s. 149.

Kitaplar

- 1- Acar, M. S., *Eskişehir zaman, mekan, insan*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları-Şehir ve Kültür, No:23, Eskişehir, 2009.
- 2- Gökay, F. K., *Hal Tercümesi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1950.
- 3- Ballar, S., *Anılarla Belgelerle Türk Lions 'u ve Lion 'lar*, İstanbul Yıldız Lions Kulübü, İstanbul, 1997.
- 4- Güven, D., *6-7 Eylül 1955 olayları Cumhuriyet Dönemi azınlık politikaları ve stratejileri bağlamında*, Tarih vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005.
- 5- Şentürk, N., *İstanbul Valileri*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2008.
- 6- Ziyaoğlu, R., *İstanbul Kadıları, şehreminleri, belediye reisleri ve partiler tarihi 1453-1971 idari-siyasi*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1971.

Gazeteler

- 1- "Kazım Esen'e Plaket", *Kadıköy*, 27 Ocak 2006, (Çevrimiçi), http://www.gazetekadikoy.com/home.asp?id=23&yazi_id=1466, 17 Ağustos 2010.
- 2- Milliyet, 29Ağustos 1958, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 3- Milliyet, 14 Ağustos 1958, s. 3, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 4- Milliyet, 14 Mart 1959, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 5- Milliyet, 23Temmuz 1960, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 6- Milliyet, 5 Ekim 1960, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 7- Milliyet, 21 Aralık 1962, s. 1, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 8- Milliyet, 4 Haziran 1964, s. 7, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010.
- 9- Milliyet, 12 Eylül 1979, s. 7, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.
- 10- Milliyet, 23 Temmuz 1987, s. 12 , (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.
- 11- Milliyet, 10 Ağustos 1987, s. 13, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 23 Ağustos 2010.
- 12- Milliyet, 16Ağustos 1995, s. 22, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010
- 13- Milliyet, 1 Mayıs 1996 sayfa, s. 10, (Çevrimiçi), <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 25 Ağustos 2010
- 14- Hur, A., "İstanbul'un Mimari Fethi mi, Katli mi?", *Taraf*, 29 Mart 2009, (Çevrimiçi), <http://www.taraf.com.tr/ayse-hur/makale-istanbulun-mimari-fethi-mi-katli-mi.htm>, 18 Ağustos 2010.
- 15- Hürriyet Gazetesi, (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/7316289.asp?sd=2>, 17 Ağustos 2010.
- 16- Star Gazetesi, (Çevrimiçi), <http://www.stargazete.com/pazar/unutulmus-bir-efsane-73485.htm>, 17 Ağustos 2010.

Dergiler

- 1- Kutlu, B., “Türk Dünyası dergilerinin kronolojik tarihcesi”, *Kalgay Dergisi*, (Çevrimiçi), <http://www.kalgaydergisi.org/index.php?sayfa=dergiicerik&sayi=44&kod=48>, 18 Ağustos 2010.

İnternet Kaynakları

- 2- (Çevrimiçi), <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/kitaplar/fmd/tr/12256.htm>, 31.01.2011.
- 3- (Çevrimiçi), http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=4, 31.01.2011.
- 4- (Çevrimiçi), http://www.istanbul.edu.tr/itf/index.php?option=com_content&view=article&id=486&Itemid=52, 22. Ağustos 2010.
- 5- (Çevrimiçi), <http://www.megarevma.net/altieylul.htm>, 19 Ağustos 2010
- 6- (Çevrimiçi), http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html, 31.01.2011.
- 7- (Çevrimiçi), <http://www.msxlab.org/forum/siyaset-tr/22871-fahrettin-kerim-gokay-fahrettin-kerimgokay-hakkinda.html>, 17 Ağustos 2010.
- 8- (Çevrimiçi), <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/08/12/230660.asp>, 23 Ağustos 2010.
- 9- (Çevrimiçi), [http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_T%C3%BCRkiye_Partisi_\(1961\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_T%C3%BCRkiye_Partisi_(1961)), 31.01.2011.
- 10- (Çevrimiçi), <http://www.yenibursa.com/index.php?mod=News&NewsId=2696&highlight=MHP>, 23 Ağustos 2010.
- 11- (Çevrimiçi), <http://www.yeniaktuel.com.tr/tur104,141@2100.html>, 17 Ağustos 2010.
- 12- Fahrettin Kerim Gökay Vakfı, (Çevrimiçi), <http://fahrettinkerimgokayvakfi.org/tesisler.html>, 17 Ağustos 2010, Nazır Şentürk, *İstanbul Valileri*, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2008, s.115
- 13- İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü, (Çevrimiçi), http://www.iETT.gov.tr/haber_detay.php?nid=195, 17 Ağustos 2010.
- 14- İstanbul Valiliği, (Çevrimiçi), <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=69>, 17 Ağustos 2010.
- 15- İstanbul Valiliği, (Çevrimiçi), <http://www.istanbul.gov.tr/?pid=48>, 22 Ağustos 2010
- 16- Keskin, C., “6–7 Eylül Olayları : Azınlıkları Tasfiye Hareketi”, 7 Eylül 2005, (Çevrimiçi), http://www.marksist.com/cem_keskin/6_7_eylul_olaylari_azinliklari_tasfiye_hareketi.htm, 19 Ağustos 2010.
- 17- Kırbaç, D. “Türkiye’de Norolojinin Dunu Bugünü”, (Çevrimiçi), http://www.nobiva.org/sayfa.asp?kat_id=1&yazi_id=1, 22 Ağustos 2010.
- 18- Sağlık Bakanlığı, (Çevrimiçi), <http://www.saglik.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EFD157CB4DF4A46466>, 17 Ağustos 2010.
- 19- Sefercioğlu, N., *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2008, s.25, (Çevrimiçi), http://www.turkocagi.org.tr/kitaplar/turkcu_dergiler.pdf, 18 Ağustos 2010.
- 20- Tükel, K., “Türkiye’de Nörolojinin Gelişmesi”, (Çevrimiçi), http://www.nobiva.org/sayfa.asp?kat_id=1&yazi_id=2, 22 Ağustos 2010.
- 21- Türkiye’de Lions”, (20.01.2009) (Çevrimiçi), <http://www.barbarosleo.org/index.php?itemid=31&catid=8>, 17 Ağustos 2010.
- 22- “6–7 Eylül Olayları Nedenleri, Sonuçları ve Perde Arkası”, 11 Ocak 2010, (Çevrimiçi), <http://www.uzmanportal.com/6-7-eylul-olaylari-nedenleri-sonuclari-veperde-arkasi.html/>, 19 Ağustos 2010.
- 23- Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/6-7_Eyl%C3%BCI_Olaylar%C4%B1, 19 Ağustos 2010.

- 24- Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/6-7_Eyl%C3%BCI_Olaylar%C4%B1, 19 Ağustos 2010.
- 25- Wikipedia, (Çevrimiçi), http://tr.wikipedia.org/wiki/Fahrettin_Kerim_G%C3%B6kay, 17 Ağustos 2010.

Ropörtaj

- 1- Gökay, H., *Hüsamettin Gökay ile Gerçekleştirilen Röportaj*, İstanbul, 31 Ağustos 2010.

Teşekkür

Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Dr. Öğretim Üyesi Selahattin Önder danışmanlığında 2011 yılında tamamlanan aynı adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.